

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

MEGEP

(MESLEKİ EĞİTİM VE ÖĞRETİM SİSTEMİNİN GÜÇLENDİRİLMESİ
PROJESİ)

ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ

ÇOCUK BAKIMINDA İLETİŞİM

ANKARA 2008

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından geliştirilen modüller;

- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 02.06.2006 tarih ve 269 sayılı Kararı ile onaylanan, Mesleki ve Teknik Eğitim Okul ve Kurumlarında kademeli olarak yaygınlaştırılan 42 alan ve 192 dala ait çerçeve öğretim programlarında amaçlanan mesleki yeterlikleri kazandırmaya yönelik geliştirilmiş öğretim materyalleridir (Ders Notlarıdır).
- Modüller, bireylere mesleki yeterlik kazandırmak ve bireysel öğrenmeye rehberlik etmek amacıyla öğrenme materyali olarak hazırlanmış, denenmek ve geliştirilmek üzere Mesleki ve Teknik Eğitim Okul ve Kurumlarında uygulanmaya başlanmıştır.
- Modüller teknolojik gelişmelere paralel olarak, amaçlanan yeterliği kazandırmak koşulu ile eğitim öğretim sırasında geliştirilebilir ve yapılması önerilen değişiklikler Bakanlıkta ilgili birime bildirilir.
- Örgün ve yaygın eğitim kurumları, işletmeler ve kendi kendine mesleki yeterlik kazanmak isteyen bireyler modüllere internet üzerinden ulaşılabilirler.
- Basılmış modüller, eğitim kurumlarında öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılır.
- Modüller hiçbir şekilde ticari amaçla kullanılamaz ve ücret karşılığında satılamaz.

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	iii
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ- 1	3
1. İNSAN İLİŞKİLERİ VE İLETİŞİM	3
1.1. İnsan İlişkileri ve İletişimin Önemi	3
1.1.1. İletişimin Öğeleri	5
1.1.2. Açık ve Anlaşılır İletişim	6
1.1.3. Açık ve Anlaşılır İletişim Önündeki Engeller	6
1.1.4. İletişim Yöntemleri	7
1.1.5. Etkili İletişim İçin Neler Gereklidir	10
1.2. Yetişkin ve Çocuklar Arasında Kurulan İletişimin Önemi	11
1.3. Kabul Etmeyi Sözsüz İletme	14
1.3.1. Çocuğa Karışmama	15
1.3.2. Edilgin Dinleme	15
1.3.3. Konuşmaya Özendirme veya Kapı Açma	17
1.3.4. Etkin Dinleme	17
1.4. Empati ve Sempati	22
1.4.1. Empati	22
1.4.2. Sempati Empati Farkı	24
1.5. Sen ve Ben Mesajı	26
1.5.1. Ben Dili	27
1.5.2. Ben Dilinin Önemli Özellikleri	28
1.6. İletişim Engelleri	30
1.6.1. Emir Vermek, Yönlendirmek	30
1.6.2. Uyarmak, Gözdağı Vermek	30
1.6.3. Ahlak Dersi Vermek	30
1.6.4. Öğüt Vermek ve Çözüm Önerileri Getirmek	31
1.6.5. Öğretme, Nutuk Çekme, Mantıklı Düşünceler Önerme	31
1.6.6. Yargulamak, Eleştirmek, Suçlamak, Aynı Düşüncede Olmamak	31
1.6.7. Övmek, Aynı Düşüncede Olmak, Olumlu Değerlendirmeler Yapmak	32
1.6.8. Ad Takmak, Alay Etmek	32
1.6.9. Yorumlamak, Analiz Etmek, Tanı Koymak	33
1.6.10. Güven Vermek, Desteklemek, Avutmak, Duygularını Paylaşmak	33
1.6.11. Soru Sormak, Sınamak, Sorgulamak	33
1.6.12. Sözünden Dönmek, Oyalamak, Alay Etmek, Şakacı Davranmak, Konuyu Saptırmak	34
UYGULAMA FAALİYETİ	41
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	44
ÖĞRENME FAALİYETİ- 2	46
2. ÇOCUK EĞİTİMİNDE DİSİPLİN	46
2.1. Disiplin	46
2.1.1. Ailelerin Kullandığı Disiplin Teknikleri	49
2.2. Ödül ve Ceza	51
2.2.1. Ceza	52
2.2.2. Ödüllendirme	54

2.3. Öz Denetim Geliştirme	57
2.3.1. Öz Denetim Sorunlarını Önlemek İçin	59
UYGULAMA FAALİYETİ	60
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	62
MODÜL DEĞERLENDİRME	63
CEVAP ANAHTARLARI	66
ÖNERİLEN KAYNAKLAR.....	68
KAYNAKÇA	69

AÇIKLAMALAR

KOD	761CBG035
ALAN	Çocuk Gelişimi ve Eğitimi
DAL/MESLEK	Erken Çocuklukta Öğretmen Yardımcılığı / Özel Eğitimde Öğretmen Yardımcılığı
MODÜLÜN ADI	Çocuk Bakımında İletişim
MODÜLÜN TANIMI	Sağlıklı insan ilişkileri ve iletişim kurma, iletişim engellerini ve çocukla ilgili disiplin sorunlarını tanıma ve gerekli önlemleri alabilme konusunda gerekli bilgi ve becerilerin verildiği öğrenme materyalidir.
SÜRE	40/24
ÖNKOŞUL	Bu modülün ön koşulu yoktur.
YETERLİK	Eğitimde iletişimi sağlamak
MODÜLÜN AMACI	Genel Amaç Bu modül ile uygun ortam sağlandığında eğitimde iletişimi sağlayabileceksiniz. Amaçlar 1. Uygun ortam sağlandığında sağlıklı insan ilişkileri ve iletişim kurabileceksiniz. 2. Uygun ortam sağlandığında çocukta disiplinle ilgili önlemleri alabileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	Ortam: Sınıf, erken çocukluk eğitim kurumları, özel eğitim kurumları, rehberlik araştırma merkezleri, özel ve kamu kurum ve kuruluşları, atölye Donanım: Kaynak kitaplar, bilgisayar, projeksiyon, fotoğraflar, afiş, broşür, dergiler, uyarıcı pano, tepegöz, asetat, CD, DVD, VCD, televizyon...
ÖÇLME VE DEĞERLENDİRME	Modülde yer alan her bir öğrenme faaliyetinden sonra, verilen ölçme araçlarıyla kazandığınız bilgi ve becerileri ölçerek kendinizi değerlendirebileceksiniz. Öğretmen tarafından modül sonunda kazandığınız bilgi ve becerileri değerlendirmek amacıyla çeşitli ölçme araçları uygulanacaktır.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

Sosyal bir varlık olan insan, çevresindeki diğer insanlarla çeşitli şekillerde iletişim halindedir. Kurulan iletişim sayesinde insanların dertleri, sorunları, üzüntüleri, mutlulukları, sevinçleri azalabilir veya artabilir. İletişim sayesinde insan, karşısındakilere düşüncelerini aktarabilir.

İletişim kuran insan yetişkin olabileceği gibi yeni doğmuş bir bebek, hatta anne karnında tekme atarak bir şeyler anlatmaya çalışan doğmamış bir bebek bile olabilir. Dünyaya merhaba diyen her insanoğlu, çevresinde çeşitli iletişimlerden meydana gelen sosyal çevre içerisinde doğar, yaşar ve ölür. Kurmuş olduğu iletişimin kalitesi, insanların kişiliklerinin oluşmasında önemli rol oynar.

Toplumların sağlıklı ve yararlı bireylerden oluşması, o toplumdaki çocukların zihinsel, bedensel, sosyal ve duygusal yönlerden bilinçli olarak yetiştirilmesine bağlıdır. Erken çocukluk yılları, insan gelişim sürecinin en kritik geçiş dönemlerinden biridir. Bu dönemde, evdeki iletişimin ve çocuk yetiştirme tutumlarının niteliği çocuğun kişilik gelişiminde önemli rol oynar. Yetişkinlerdeki kişilik özellikleri 0-6 yaş döneminde şekillenmektedir. Sağlıklı bireyler yetiştirmek için ailelerin yapması gereken en önemli hususlardan bir de çocukları ile kuracağı doğru iletişim ve uygun disiplindir.

Bu modül ile sağlıklı insan ilişkileri kurmayı, çocuklarda disiplinle ilgili önlemleri almayı öğreneceksiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

AMAÇ

Öğrenme faaliyetinde kazandırılacak bilgi ve beceriler doğrultusunda uygun ortam sağlandığında sağlıklı insan ilişkileri ve iletişim kurabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

1. Çevrenizdeki insanların iletişimlerini gözlemleyerek tespitlerinizi bir kâğıda yazıp sınıf ortamında öğretmeniniz ve arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Geçmişten günümüze değişen aile yapısında iletişim konusunu araştırınız. Bu konuyla ilgili ailelerinizle kısa röportajlar yapıp sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. İmkânınız ölçüsünde görme özürlü insanları konuşurken gözlemleyiniz. Gözlemlerinizi not alıp sınıfta arkadaşlarınıza anlatınız.

1. İNSAN İLİŞKİLERİ VE İLETİŞİM

1.1. İnsan İlişkileri ve İletişimin Önemi

İnsan, varlığını ve toplumsal ilişkilerini iletişim yoluyla sürdüren bir varlıktır. Bu açıdan iletişimin tarihi insanlık tarihi ile başlar. İlkel insanın tüm ihtiyaçlarını karşılamakta kullandığı ilkel yöntemler, iletişim gereksinimini gidermek için de kullanılmıştır. İlk insanların mağara duvarlarına çizmiş olduğu resimler, Afrika yerlilerinin tamtamları iletişim kurmaya ve haberleşmeye çalışmaları iletişim gereksinimini gidermek içindir.

İletişim anlam olarak karşılıklı paylaşmayı, birlikteliği ve toplumsallaşmayı içermektedir. İnsanların, buldukları ortam ve toplumlardaki kuralları öğrenmesi, değer ve inançları benimsemesi ve kendilerine verilen rolleri buna uygun olarak yürütebilmesi ancak iletişimle gerçekleşir.

İnsanlar iletişimi kendilerini anlayabilmek, başkalarına anlatabilmek, başkalarını tanımak ve etkilemek amacıyla kullanırlar. İletişim, kişiler arası ilişkileri, örgütleri ve toplumları oluşturan ve bir arada tutan temel faktördür. Toplumsal yaşam içinde bireyin benliğini var edebilmesi ve başkalarıyla birlikte bir işi gerçekleştirebilmesi ancak iletişimle mümkündür. Birey, kendi deneyimleri kadar iletişim yoluyla başkalarının deneyimlerinden de yararlanarak yeni bilgi ve becerilere ulaşır. Böylece, kendi öz varlığını geliştirdiği gibi toplumsal kurumların işlerliğinin gerçekleştirilmesine ve sürdürülmesine katkıda bulunur.

İletişim, hayatımızın her anını kaplayan bir olgudur. Uyku dışındaki zamanımızın dörtte üçünü başkaları ile iletişim kurarak geçirmekte olduğumuz söylenmektedir.

İnsan, jest ve mimikleri en iyi kullanan, gelişmiş refleks ve içgüdülerinin yanında dili de içine alan çok karmaşık öğrenilmiş davranışlarla iletişim yapan tek varlıktır.

İletişimde temel ilke “kabul etme”dir. Başkasını olduğu gibi kabul etmek, ona gerçekten değer vermektir

Yaygın olarak kullanılan sınıflamalardan birine göre iletişim dört ana gruba ayrılır. Bunlar aynı zamanda birer çatışma türleridir.

- Kişi içi iletişim ve çatışma
- Kişiler arası iletişim ve çatışma
- Örgüt içi iletişim ve çatışma
- Kitle iletişimi ve çatışma

Sosyal yaşamın bir organizasyonu olarak toplum, üyelerinin birbirleriyle kurdukları karşılıklı iletişim ve etkileşim süreçleriyle var olabilmektedir. Birey çevreyle duygu, düşünce, bilgi alışverişini sürdürmek zorundadır. Söz konusu edilen alışverişin temelini toplumdaki bireylerle kurulan iletişim oluşturur. İletişim, insan etkinliklerinin tamamlayıcı bir parçasıdır. "Nerede bir insan etkinliği varsa orada iletişim vardır. İletişim insan ilişkilerinin bir zorunluluğu, ayrıcalığı ve önceliğidir". Toplumsal sorunların demokratik çözümü için karşılıklı, iki yönlü iletişim gereklidir. Böyle bir iletişim gerçekleştirilemediği sürece sorunların çözümüne ulaşılamaz. Günümüzde çağdaş olabilmek insanların iletişime verdikleri önemle ölçülmektedir.

Birey çevreyle duygu, düşünce, bilgi alışverişini sürdürmek zorundadır. Söz konusu edilen alışverişin temelini toplumdaki bireylerle kurulan iletişim oluşturur. İletişim kuram ve araştırmacılarına göre, iletişim insan etkinliklerinin tamamlayıcı bir parçasıdır. Günümüzde çağdaş olabilmek, insanların iletişime verdikleri önemle ölçülmektedir. İletişim konusu çok geniş bir alanı kapsamaktadır

Günümüzde birçok kavram gibi gelişen iletişim kavramının çok çeşitli tanımları bulunmaktadır. Aşağıdaki tanımları inceleyiniz.

İletişim:

- Bizim başkalarını, başkalarının da bizi anlamasına yarayan bir süreçtir.
- İletişim iki birim arasında birbirleriyle ilişkili mesaj alışverişidir.
- Bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma sürecidir.
- İletişim bilginin, fikirlerin, duyguların, becerilerin simgeler kullanılarak bir başkasına iletilmesidir.
- Organizmanın bir uyarana verdiği ayrımcı bir tepkidir.
- Gücün gösterilmesine yarayan bir mekanizmadır.
- Bir zihnin diğer zihinleri etkileme yollarının tümüdür. Sadece yazılı ve sözlü konuşmaları değil müzik, resim, heykel, tiyatro, bale, dans gibi bütün insan davranışlarının içine alır.

- Duygu, düşünce ve bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına anlatılmasıdır.

Yukarıdaki tanımlarda görüldüğü gibi iletişim, yapısı gereği temelde insanlar arasında gerçekleşen bir olgu niteliği gösterdiğinden, toplumsal bir varlık olan insanın yaşantısının kaçınılmaz ve önemli bir boyutunu oluşturur. İnsanların hayatlarında büyük bir yeri olan iletişim sürecinde, kaynağın alıcıya gönderdiği iletinin aslına mümkün olduğu kadar uygun olarak alıcıya ulaşması gerekir. Bu noktada iletişim sürecinde yer alan öğeler ve yapıları önem kazanmaktadır.

1.1.1. İletişimin Öğeleri

İletişim birçok öğeyi içinde barındıran bir süreçtir. Bu öğeler için yapılan sınıflandırmalarda genellikle beş başlık kullanılmaktadır Bunlar:

KAYNAK	İletişim sürecini başlatan kişi
MESAJ	Kaynaktan alıcıya gönderilen uyarıcılar
KANAL	Mesajı iletmekte kullanılan ortam (araç gereç, personel, organizasyon) yöntem ve teknikler
ALICI	Gönderilen mesaja hedef olan kişi
GERİ BİLDİRİM	Alıcının kaynak tarafından gönderilen uyarıcılara gösterdiği tepki

İnsanlar zaman içinde daha etkili iletişim araçları, yöntemleri ve becerileri geliştirmektedir. Çağımız bir iletişim çağıdır. İletişim hem bireysel hem kurumsal düzeyde toplumsal yaşamın temel ve vazgeçilmez bir özelliğidir.

Genel olarak iletişim; bireyler, gruplar ve toplumlar arasında söz, yazı görüntü ile el kol hareketleri vb. simgeler aracılığı ile duygu ve düşüncelerin karşılıklı olarak iletilmesini sağlayan bir etkileşim sürecidir. İletişim iki yönlü bir süreçtir. İletinin yalnızca gönderilmesi ya da alınması iletişimi oluşturmaz. İletişimin olabilmesi için bir ileti alışverişi (iki yönlülük), alınan ve verilen iletilerin birbiriyle ilişkili olması gerekir.

➤ Kişiler Arası İletişim İçin Koşullar

- Kişiler arasında bir ilişkinin kurulmak istenmesi,
- Bir amacın bulunması,
- Belirli kuralların bulunması,
- Rol ilişkilerinin varlığı,
- Ortak bir dilin varlığıdır.

1.1.2. Açık ve Anlaşılır İletişim

Sağlıklı bir iletişim ancak insanlar birbirlerini dinlediklerinde, birbirlerinin duygu ve düşüncelerini anlamaya çalıştıklarında, söylemek istediklerini karşısındaki insanın duygu ve düşüncelerini dikkate alarak açık ve anlaşılır bir şekilde (ima etmeden) söylediklerinde mümkün olacaktır. Bu sayede insanlar birbirlerini daha iyi anlayacaklar, sorun yaşadıklarında daha kolay çözüm yolları üretebileceklerdir.

1.1.3. Açık ve Anlaşılır İletişim Önündeki Engeller

- Dinlemeden eleştirmek
- Sürekli olumsuz davranışlarla ilgilenmek
- Geçmişte yaşanan ya da söylenenleri tekrar tekrar gündeme getirmek
- Duygu ve düşünceleri açıkça ifade etmek yerine ima etmek
- Karşı tarafın kişiliğine eleştirilerde bulunmak (sen hep böylesin, sen hep böyle yaparsın vb.)
- Karşımızdaki kişinin ne düşündüğünü ya da ne hissettiğini dikkate almamak
- Her zaman kendimizin haklı olduğunu düşünmek, haklı çıkmak için her yolu denemek

Yukarıda sıralanan maddelerden anlaşıldığı üzere, insanların birbirleriyle olan ilişkilerinde karşı tarafı dikkate almamaları her zaman sorunlara neden olmaktadır. Bu sorunlar, insanların günlük yaşamlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Eşler arasında, anne ve babalarla çocuklar arasında, öğrencilerle öğretmenler arasında, çalışanlarla yönetenler arasında en çok yaşanan sorunlar iletişimden kaynaklanan sorunlardır. Bu yüzden:

- Karşımızdaki insanı ne demek istediğini iyice anlayıncaya kadar dinleyin.
- Karşımızdaki insanın o an neler hissediyor olabileceğini tahmin etmeye çalışın.
- Tepki verirken hangi konuyla ilgili konuşuyorsanız, o konunun dışına çıkmayın.
- Düşünmeden tepki vermeyin.
- İçinde bulunduğunuz yere ve zamana uygun tepkiler verin.
- Ne olursa olsun tepkilerinizi (duygu ve düşüncelerinizi) ertelemeyin.
- Sürekli geçmişi kurcalayıp insanların hatalarını yüzlerine vurmayın. Sadece bugün olup bitenlerle ilgilenin.
- Söylemek istediğiniz her şeyi karşımızdaki insanı (eşiniz, çocuğunuz, anneniz, babanız vb) dikkate alarak söyleyin.

“Ne kadar bilersen bil, söylediklerin, karşındakinin anlayabildiği kadardır”... Mevlâna

1.1.4. İletişim Yöntemleri

İnsanlar arasındaki iletişim sözlü ve sözsüz olmak üzere iki şekilde yürütülür.

1.1.4.1. Sözlü İletişim

Sözlü iletişim düşüncelerin sesli olarak ifade edilmesi anlamına gelmektedir.

Sözlü iletişimde dili kullanma oldukça önemlidir. İnsana özgü ve en güçlü iletişim aracı olan dil insanların düşünce, duygu, tutum ve kültürel değerleri öğrenmelerinde ve öğretmelerinde önemli bir rol oynar. Günlük yaşantımızın büyük bir kısmı sözlü iletişime dayanmaktadır.

Konuşma, kişinin kendisi ve çevresi ile dengeli ilişki kurma ve sürdürmesine yarayan sesli sembollerin yer aldığı bir iletişim sistemidir. Konuşma insanlar için günlük gereksinimdir. Konuşmanın etkili olmasında birçok faktör vardır. Bunlar;

- Ses tonu,
- Sözcüklerin seçimi,
- Vurgu,
- İçerik,
- Simgesel dil ve mizahın kullanımı,
- Hız,
- Telaffuz,
- Ses perdesi,
- Hedefe yönelik konuşma,
- Üslup-tarz,
- Anlamlılık,
- Zihinsel etkinlik ve kalıplardır.

1.1.4.2. Sözsüz İletişim

Sözsüz iletişim sözcüklerle değil, hareket ve davranışlarla gerçekleşen bir iletişim sürecidir. Gündelik yaşamda çok sayıda uyarının etkisinde olan insan, bilinçli ya da bilinçsiz olarak beden diline sık sık başvurur.

Mesajların gönderilmesinde kullanılan jest ve mimikler, yüz ifadeleri, göz ilişkisi, beden duruşu, ses tonu, el ve kol hareketleri her türlü iletişimde anlama katkıda bulunur. Sözlü iletişimin tümüyle anlaşılabilmesi için mesajı alan hedef birimin konuşulan sözcükler kadar sözsüz anlatımları da dikkate alması gerekir.

İyi bir dinleyici, iletişim kurduğu kişinin yalnız söylediklerini değil yüzü, eli, kolu ve bedeniyle yaptıklarını da duyar. Çünkü sözsüz mesajlar kullanarak da iletişim kurulur. Sözsüz mesajlar düşünce ve duygularımızın açıkça ortaya konmasını destekleyen, anlatımı güçlendiren ve somutlaştıran hareketlerimizdir.

Sözsüz iletişimde mesaj ileti olarak kabul edilebilen unsurlardan birisi yüz ifadeleridir. İnsan vücudunun en dikkat çeken yeri yüzdür.

Yüz ifadelerinin karmaşık ve çok farklı şekillerde yorumlanabilmesinin başlıca nedeni yüz ifadelerinin değişken olmasıdır.

Gözler yüzde dikkat çeken diğer önemli bir noktadır. Konuşma ve dinleme esnasında karşıdaki kişinin gözlerine bakmak veya bakışlarını kaçırmak farklı anlamlara gelebilmektedir. Kişinin konuşur veya dinlerken karşıdaki kimsenin gözünün içine bakması iletişimin etkisini artırmakta, bireyin konu ya da kişiye ilgi duyduğunu göstermektedir. Gözü kaçırmak ise isteksizlik veya bilgisizlik söz konusu olduğunda sıkça başvurulan bir yol olmaktadır.

Gözbebeklerinin büyüklüğü konusunda yapılmış araştırmalar bulunmaktadır. İletişimde gözbebeğinin büyümesi ilgiyi gösterir.

Başın öne eğik oluşu dış dünya ile ilgilenmeme ve içe dönme durumunu ifade eder., Başın belli bir kişiye yönelik olması onunla ilgilendiğimizi gösterir. Baş örneğin yukarıya doğru biraz fazla kalkırsa, bir duruma karşı çıkış, meydan okuma veya üstünlük duygusuna sahip olma gibi yorumlanabilir.

Eller, insanın kendini ifade etmesinde en etkili ve duyarlı organdır. El hareketleri, konuşmaya ritim ve vurgu katarak düşüncenin duygusal tonunu ortaya koyar. El ve kol hareketlerine bakarak kişinin içinde bulunduğu ruhsal ve psikolojik durumu ile ilgili ipuçları elde etmek mümkündür.

Resim 1.1: Eller, insanın kendini ifade etmesinde en etkili ve duyarlı organdır.

Ellerin havaya kaldırılıp yumruk yapılması, gücü başarıyı ve mücadeleyi, ellerin açılması kişinin çevre ile ilişki kurmak için harekete hazır olduğunu, elin kenarı ile yapılan jestin ifadeye keskin ve seri anlamlar kattığını, konuşma esnasında kişinin parmaklarını masaya vurması sıkıldığını ifade etmektedir. Ellerle hiçbir jest yapmadan konuşan kişi, donuk bir görüntü yaratır ve duygu, düşüncelerini aktarmakta başarılı olamaz.

Giysiler, kişiler arası iletişimde özellikle mesajların algılanması ve hedeflerin ikna edilmesi ve hedef kitle üzerinde olumlu bir imaj yaratılmasında önem taşımaktadır. Ortama göre seçilmiş güzel ve intizamlı kıyafet kaynağın kendisine duyduğu güvenin ve hedef kitleyi oluşturan bireylere karşı duyduğu saygının göstergesidir.

İnsanlar birbirleriyle ilişkilerini temel olarak dört bölgede düzenlerler.

➤ **Mahrem Alan (Cilt Teması – 0 – 35 cm Mesafe)**

Her insanın bir psikolojik korunma sınırı vardır. Buna mahrem alan denir. 0-35 cm yakınlık içine sadece özel duygusal ilişkimiz olan insanları alırız. Bunlar aile bireyleri, eşimiz-sevgilimiz ve çok az sayıdaki yakın arkadaşlarımızdır. Kişinin mahrem alanına girilmesi sıkıntı, tedirginlik ve saldırganlık eğilimlerinde artışa yol açar. Asansörlerde veya toplu taşıma araçlarında bu tür sıkıntılar yaşanır.

Resim 1.2: Sadece duygusal ilişkimiz olan insanları mahrem alanımıza alırız.

➤ **Kişisel Alan (40–80 cm)**

Birbirlerini tanıyan ve rahat konuşan iki insan, bu mesafede kendilerini en rahat hissederler. Kendimize yakın hissetmediğimiz insanların girmesine izin vereceğimiz en yakın alan kişisel alandır. İş yerlerinde ve okullarda arkadaş olan, birbirlerini tanıyan insanlar çalışmalarında birbirlerine bu mesafede dururlar

➤ **Sosyal Alan (80 cm–2 m)**

İşlerin rahatça konuşulduğu, resmi ilişkilerin sürdürüldüğü bölge bu çemberdir. Çok iyi tanımadığımız yabancılarla evimize gelen tamirci, satıcı gibi kimselerle kurduğumuz ilişkilerde 1 m- 2,5 m arasında bir mesafede durmaya çalışırız.

➤ **Genel Alan (2 Metre ve Fazlası)**

İki metreden başlayarak uzayan kişisel alan genel, topluma açık, tanımadığımız kişiler içindir. Ne var ki zorunlu koşullar nedeniyle öğretmenler, genellikle böyle bir mesafe kullanmak zorunda kalırlar. Aradaki mesafe on metreyi geçtiği zaman, karşılıklı etkileşim ve iletişim daha da zorlaşır.

Verilmek istenen mesajın % 65'i sözel olmayan yollarla(beden dili, mimikler vb.), % 35'i ise sözel biçimde iletilmektedir.

1.1.5. Etkili İletişim İçin Neler Gereklidir

- **Saygı duymak:** Karşımızdaki kişilere saygı duymak onların varlığını kabul etmek, önemli ve değerli olduklarını hissettirmek, olduğu gibi benimsemek anlamını taşır.
- **Doğal davranabilmek:** Abartıdan uzak, olduğu gibi davranmaktır.
- **Empati:** İletişimin belki de en önemli ögesidir. Bir anlamda dış dünyayı karşımızdaki kişinin penceresinden görmeye çalışmaktır. Kurulan bu duygu ortaklığı, iletişimi güçlü kılar.
- **Etkin dinleme:** İyi bir dinleyici, iletişim kurduğu kişinin yalnız söylediklerine değil yüzü, eli, kolu ve bedeniyle yaptıklarına da dikkat eder. Çünkü yüz ifadeleri, el ve kol hareketleri, bedenin duruş tarzı, sesin tonu gibi sessiz mesajlar kullanarak da iletişim kurulur. Etkin dinleme dinleyen, anlatılanı yalnız duyduğunu değil, aynı zamanda doğru olarak anladığını gösterir. Bu yüzden bu yöntem en sağlıklı iletişim yöntemi olarak kabul edilmektedir.

İletişim sadece konuşmak değildir. İletişim aynı zamanda;

- Neyi, ne zaman, nerede, nasıl söyleyeceğini bilmek,
- Olayları basite indirgeyerek sunabilmek,
- Akıcı bir dille ve karşımızdaki kişiyle göz kontağı kurarak konuşabilmek,
- Dikkati yoğunlaştırabilmek ve karşımızdaki kişinin verilen mesajı anlayıp anlamadığını kontrol edebilmektir.

Etkili iletişimin temelinde bireyin kendisini tanıması, kendi değerlerinin ve tutumlarının farkında olması ve kendine güveni yatar. İyi bir iletişimci ipuçlarını anında görür (jestler, mimikler, beden duruşu) ve onları gerçekçi olarak değerlendirir. Etkili iletişim için etkin dinleme, tepki verme, olumlu yaklaşım ve beden dili kavramları önem taşımaktadır.

Başarılı iletişimin en önemli koşullarından biri, kişiler arasında amaç birliğinin sağlanmasıdır. Amacı belli olan mesaj yerine daha kolay ulaşır. İletişimde başarıyı etkileyen diğer önemli bir nokta da mesajın gideceği kişiyi tanıyarak, onun kişilik yapısına uygun olan bilgi gönderme yöntemini seçmektir. Bu arada mesajın alıcı tarafından anlaşılıp anlaşılmadığı kontrol edilmelidir. Çünkü mesaj iyi anlaşılmamışsa beklenen davranış yerine, yanlış bir davranış gelişebilir ya da anlam kaybolabilir. Böylece verici ile alıcı arasında amaç birliği sağlanamamış ve mesaj istenen anlamda gerçekleşmemiş olur.

Etkinlik 1:

İletişim ve iletişimsizlikle ilgili gazete ve dergilerden kestiğiniz her türlü yazı ve resimlerden oluşan bir pano hazırlayınız.

1.2. Yetişkin ve Çocuklar Arasında Kurulan İletişimin Önemi

İletişim önce aile üyeleriyle başlar, sonra bireyin kendisi için anlamlı olan diğer kişilerle sürdürülür. Birey, doğuştan getirdiği niteliklerin sınırları içinde bu insanlarla etkileşerek toplumun kabul ettiği değer sistemini zamanla öğrenip yetişkinliğe hazırlanır. Bu aşamaya gelmesi için görev üstlenen kurumlardan ilki olan aile çocuğa ilk temel değerleri, insanlar hakkındaki görüşlerini, onlarla ne düzeyde ve nasıl yaşayabileceğinin yollarını öğretir. Aile çocuğun sevgi ihtiyacını koşulsuz verdiği takdirde onda güven duygusunu, saygıyı ve saygınlığı, değer verme ve benlik kavramını geliştirir. Bu niteliklerin bulunduğu sağlıklı bir ailede aile üyeleri, birbirleri ile olan ilişkilerde ve belirli rol ve sınırların oluşturulmasına katkıda bulunur ve kendi sınırının nerede başlayıp nerede bittiğini doğru olarak algılar. Sağlıksız aile ise üyeleri birbiri ile az konuşan, açık iletişim içinde olmayan, aileyi ilgilendiren konularda birlikte konuşup çözüm aramayan ve birbirine gerçek bir yakınlık duymayan kişilerden oluşan ailelerdir.

İletişim yaşamın bir parçasıdır. Doğumdan itibaren bir çocuk, etrafındaki insanlarla iletişim kurmaya başlar. Anne ve babaların, çocukların ihtiyaçlarını dikkate alabilmeleri için, doğumdan başlayarak onlarla iletişim kurmaları gerekir. Bu iletişim doğumdan sonraki ilk saatlerde başlayan fiziki beraberlik ve ona bağlı duygusal doyumla kurulur.

Resim 1.3: İletişim, önce aile üyeleriyle başlar.

Annesinden meme emen bebek onun beden sıcaklığını ve ten kokusunu hissederek, aynı zamanda ihtiyacı olan duygusal gıdayı almakta ve iletişim ağının temelleri bu ortamda atılmaktadır. İhtiyaçlarının tümüyle karşılandığı bir ortam, çocuğun kendine ve çevreye olan güveninin oluşmasına yardımcı olur

Doğumdan sonra çocuk, anne ve babasıyla iki yönlü iletişim kurar. Hem sözlü hem de sözsüz mesajlar vererek ve alarak iletişimi sağlar. Örneğin bir çılgık (ağlama) acil bir ihtiyaca dikkat çekmek için olabilir. Yüzündeki ifade, ellerin ve bedeninin duruş şekli başka bir isteği dile getirebilir. Çocuklar sözcükler olmadan iletişim kurabilmelerinin yanında, dil yetenekleri geliştikçe, düşüncelerini ve duygularını daha iyi anlatmayı becerirler.

Bebekler üzerinde yapılan araştırmalar, onların daha ilk aylarda yetişkinlerle ilişki kurmaya yardımcı olabilecek özelliklere sahip olduklarını göstermiştir. Doğuştan gözleri normal olan bebekler, önceleri 20-25 cm mesafedeki nesnelere görebilirler. Bu mesafe de yaklaşık süt veren bir annenin yüzü ile bebeğin gözü arasındaki uzaklıktır. Ayrıca bebeklerin insan yüzüne benzeyen şekilleri tercih ettikleri de elde edilen bulgular arasındadır.

Anneler bebekleri ile ilişkilerinde farkında olmadan iletişimi kolaylaştırıcı bazı davranışlarda bulunurlar. Bunlardan ilki abartılı davranışlardır. Anneler genellikle yüz ifadelerini abartır, ses tonlarını inceltir, konuşmalarında fısıltıdan bağırmaya kadar çok değişik ses tonları kullanırlar. Önemli sözcükleri abartır, daha yavaş konuşur, konuşmaları arasında sık ve uzun duraklamalar yaparlar. Kendi konuşmaları arasında çocuğun tepkisini gösterebilmesi için beklerler. Bebeğin gözüne bakma süresi de daha uzundur. Bütün bu abartılar bebeğin dikkatini çekme açısından yararlıdır. Yeni doğan bebeğin beslenme, temizlik, uyku gibi ihtiyaçları genellikle anne tarafından karşılandığından, çocuğun ilk sosyal iletişimi anneye başlamaktadır.

Anne-çocuk ilişkisinde annenin sıcak, ilgili, esnek ve sevecen yaklaşımı çocuğun zihinsel davranışlarını da etkilemektedir. Anneleri ile olumlu ilişkileri olan çocukların daha zor işleri seçtikleri ve problem çözmede daha girişken oldukları görülmüştür.

Resim 1.4: Sadece süt değil, ihtiyacı olan duygusal besiyi de almakta.

Anne-çocuk iletişiminin çocukların zihin yetenekleri üzerindeki etkisi incelendiğinde, annelerin çocuklarının dil gelişiminde uyarıcı olarak oynadıkları rol önemli bulunmuştur. Birçok annenin çocukların ne söylediklerine yeterince dikkat etmeden konuşmaya devam ettikleri, çocuğu doğrulamak ve açıklamalar yapmak yerine, onları anlamış gibi davranmayı tercih ettikleri görülmüştür.

Çocukla iletişimde çocuğun yaşı, cinsiyeti ve kişilik özellikleri oldukça önem taşımaktadır. Çocukla konuşmak deyince çoğu yetişkinin aklına çocuğa bir şeyler söylemek, anlatmak hatta söz dinletmek gelir. Oysa karşılıklı konuşmanın en önemli tarafı çocuğu dinlemektir. Dinleme ve anlama karşılıklı konuşmanın ayrılmaz parçasıdır.

Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya'da anne ve yeni doğan çocukların aktivitelerini incelemek için 48 anne ve 5 aylık çocuklarını evlerinde gözleyerek yapılan bir çalışma sonucunda annenin bebeğine yaptığı görsel ve işitsel uyarımla, bebeğin görsel ve işitsel davranışlarının doğru orantılı olarak arttığı saptanmıştır.

Çocuğun anne-babasıyla olan iletişimi, gelecekteki yaşamı için büyük önem taşır. Anne-baba-çocuk üçgeninde tarafların duygu ve düşüncelerini birbirlerine uygun bir biçimde aktarmaları ve başarılı bir iletişim kurabilmeleri sonucunda, karşılaştıkları problemlere çözüm bulmaları da kolaylaşır.

Çocuklar öğrenmek, içinde buldukları dünyayı keşfetmek ve meraklarını gidermek için anne-babalarına soru sorarlar. Burada önemli olan, çocuğun sorularını duymaktır. Anne-baba çocuğun sorduğu soruyu dinlemiş ve duymuş ise bu, onu dikkate aldığı, önemseyişinin ve ona değer verdiği bir ifadesidir. Bu da anne-baba ve çocuk arasındaki ilişkiyi kolaylaştırır. Oysa anne-babalar çocuklarıyla olan iletişimlerinde suçlama, emir verme, eleştirme, uyarma, utandırma, yargılama gibi yollar izlerler. Bu durum çocuğun kendini suçlu hissetmesine, sevilmediğini düşünmesine, sert tepki ile cevap vermesine, karşı koymasına, kendini yetersiz hissedip öz saygısını yitirmesine ve anne-babanın adil olmadığını düşünmesine yol açar.

Anne-babaların çocukları ile sağlıklı bir etkileşim içinde olabilmeleri için öncelikle iletişim bilgi ve becerisine sahip olmaları gerekir. Sağlıklı bir iletişim için anne-babaların çocuklarını dinlemeleri, duygularını paylaşmaları, olumsuz davranışları karşısında ise yargıç gibi davranmamaları gerekir. Çocuklar arasında çıkan tartışmalarda yetişkinler tartışmaların nedenlerini inceleyerek ara buluculuk yapmalıdırlar. Bunu yaparken çocukların başkalarının haklarına saygı duymasını, kızgınlıklarını kontrol etmesini, başkalarının fikirlerini, duygularını paylaşmasını ve dinlemesini sağlamalıdırlar.

İnsanın içinde bulunduğu çevreye uyum sağlayabilmesi, sağlıklı, mutlu ve başarılı bir hayat sürdürebilmesi için sosyal gelişimi oldukça önemlidir. Sosyal yönden gelişmiş bir kişi her yaşta çevresindeki diğer insanlarla sorun yaratmadan, çatışmasız olarak yaşamasını bilir.

Sosyal açıdan yeterince gelişmemiş bir kişi ise toplumda birlikte yaşadığı insanlarla sağlıklı iletişim kuramaz. Konuşma ve tartışma becerileri gelişmediği için kurduğu iletişim kısa sürede sürtüşme ve çatışmaya dönüşebilir.

Çocuğun sosyal yönden iyi gelişmesi, onun yetişkinlik yıllarındaki sosyal yaşantısını da etkileyeceğinden, çocukluk yıllarından itibaren onlara, sosyal yönden gelişmelerine imkân sağlayan uygun bir ortam sağlanmalıdır. Bu ortamların sağlanmadığı ailelerin çocuklarında özellikle sosyalleşmenin daha çok arttığı ergenlik döneminde, geçmiş deneyimlere de bağlı olarak iletişime girilmede kaygı, isteksizlik ile birlikte sosyal etkileşimlerinde başarısızlıklar görülebilir. Sosyal gelişim süreci içinde yaşanan bazı engellerin de bu başarısızlıklarda etkili olduğu söylenebilir.

Çocuğun içinde yetiştiği toplum, onun duygularının ifade tarzını olduğu kadar benlik bilincini de biçimlendirir. Çocuklarının duygu ve düşüncelerini doğal ifadesi içinde kabul eden anne babalar kendine güveni olan, girişimci ve insan ilişkilerinde başarılı bireyler yetiştirirler. Çocuklarını olumsuz yönde sürekli eleştiren, kısıtlayan, onların duygu ve düşüncelerini doğal bir biçimde ifade etmesini engelleyen anne babalar ise pısırık, içine kapalı alıngan bireyler yetiştirirler. Böyle bir ortamda büyüyen bir çocuk, diğer insanlarla olan ilişkilerinde onlar kadar girgin ya da atak olmaya cesaret edemeyecek, başkalarından daha kolayca incinecek ve kendini korumada daha beceriksiz olacaktır.

Korku ve nefret yaratan, özsaygısını sınırlandıran bir ortamda büyüyen çocuk, çevresine karşı şiddetli suçlayıcı duygular içindedir. Bununla birlikte, yalnızca bu duyguları ifade edememekle kalmaz, aynı zamanda eğer gözü korkutulmuşsa bu duygularını bilinç düzeyine çıkartmaya bile cesaret edemez. Bunun nedeni kısmen basit cezalandırılma korkusu, kısmen de ihtiyacı olan sevgiyi yitirme korkusudur.

Etkinlik 2:

Sınıfta gruplara ayrılarak, yetişkin ve çocuklar arasında kurulan iletişimin önemini anlatan afişler hazırlayınız. Hazırladığınız afişleri sınıfta sergileyiniz.

Eğer bir çocuk, kin ortamında büyümüşse kavga etmeyi öğrenir.
Eğer bir çocuk, alay edilip aşağılanmışsa sıkılıp utanmayı öğrenir.
Eğer bir çocuk, sürekli utanç duygusuyla eğitilmişse kendini suçlamayı öğrenir.
Eğer bir çocuk, hoşgörüsüyle yetiştirilmişse sabırlı olmayı öğrenir.
Eğer bir çocuk, desteklenip yüreklendirilmişse kendine güven duymayı öğrenir.
Eğer bir çocuk, övülmüş ve beğenilmişse takdir etmeyi öğrenir.
Eğer bir çocuk, hakkına saygı gösterilerek büyütülmüşse adil olmayı öğrenir.
Eğer bir çocuk, güven ortamı içinde yetişmişse inançlı olmayı öğrenir.
Eğer bir çocuk, kabul ve onay görmüşse kendini sevmeyi öğrenir.
Eğer bir çocuk, aile içinde dostluk ve arkadaşlık görmüşse bu dünyada mutlu olmayı öğrenir.

Dorothy Law Nolte

1.3. Kabul Etmeyi Sözsüz İletme

Kabul etmek, bir çocuğu olumlu-olumsuz, iyi-kötü tüm yönleriyle kabul etmektir. Onaylamaktan oldukça farklı bir kavramdır. Kabul edilen şey bireyin kendisi yani varlığıdır; onaylanan ya da onaylanmayan şey ise davranışlarıdır.

Başkası tarafından olduğu gibi içtenlikle kabul edildiğini anlayan çocuk kendini özgür hisseder ve nasıl değişeceğini düşünmeye başlar. Nasıl büyüyeceğini, nasıl farklı olacağını, yapabileceğinden daha fazlasını nasıl yapabileceğini tasarlar. Yetişkinler çocuklara konuşmalarıyla içten bir “kabul edilme duygusu” aşıladıklarında inanılmaz derecede etkili bir güce sahip olurlar. Çocuklarına kendilerini kabul etmeyi, kendilerini sevmeyi ve kendi değerlerini anlamayı öğrenmelerinde yardımcı olabilirler.

Aynı sosyal ortam içinde yer alan kişiler, birbirlerine sözlü ya da sözsüz iletiler gönderirler. Kabul etmeyi sözsüz iletmeye; bir şey yaparken çocuğa karışmamak ve bir sorununu anlatırken hiçbir şey söylemeden, edilgin dinleyerek gösterilebilir. Bir çocuğu kabul etme davranışları çeşitli şekillerde gösterilir:

- Çocuğa karışmama
- Edilgin dinleme
- Konuşmaya özendirmek veya kapı açmak
- Etkin dinleme

1.3.1. Çocuğa Karışmama

Çocuğa; kabul edildiğini göstermenin yollarından biri, onun eylemlerine ve etkinliklerine karışmamaktır.

Oyuncaklarıyla evcilik oynayan çocuğun yanında, anne onun yaptığına karışmıyor, onun kendi özel dünyasını yansıtmaya izin veriyorsa ona sözsüz bir kabul iletisi gönderiyor demektir. Çocuk bu durumda, "Yaptığım şey doğru", "Annem yaptığım şeyi kabul ediyor" diye düşünecektir.

Oysa çoğu zaman anne ve babalar çocukların yaptıkları işlere karışarak, denetleyerek, yardım ederek onlarda kabul edilmedikleri duygusunun oluşmasına yol açarlar. Onları kendi uğraşları ile baş başa bırakmazlar. Odalarını eşyalarını karıştırırlar, günlüklerini okurlar; özerk bir kişilik geliştirmesine, bağımsız bir birey olmalarına izin vermezler. Bunu da, çocukların çabuk ve doğru öğrenmelerini istedikleri için yaparlar, hata yapmalarını kabullenmezler. Ana-babaların çocuklarına karışması korku, kaygı ve güvensizlik duygularından kaynaklanmaktadır.

- Çocukların çabuk ve doğru öğrenmesini isterler. "İşte ev böyle olur." "Bebeğini şöyle beslemelisin."
- Çocukları yanlış yapınca rahatsız olurlar. "Alttaki tahtaları düzgün koy. Yoksa ev yıkılır."
- Çocuklarının başarılarıyla gururlanmak isterler. "Ayşe'nin yaptığı eve bakın."
- Çocuklara yetişkinlerin doğru ve yanlışlarını zorla kabul ettirirler. "Çatının kırmızı olması lazım."
- Başkalarının çocuklarıyla ilgili düşüncelerinden endişelenirler. "Sen bundan daha iyisini yapabiliydin."
- Çocuklarının kendilerine ihtiyaç duyduğunu hissetmek isterler. "Bırak ben sana yardım edeyim." vb.

Çocuk bir şeylerle uğraşırken ona karışmamak, hiçbir şey yapmaksızın yalnızca orada olmak, ana-babaların kabul ettiğini açıkça gösterir. Çocuk için bu yeterlidir.

1.3.2. Edilgin Dinleme

Çocukla kurulabilecek sağlıklı bir iletişim de dikkatli ve fiziki dinlemenin yanında sessizlik de önemlidir. Edilgin dinleme, çocuk konuşurken kendi görüşlerimizi açıklamadan ve geri bildirim kullanmadan, yalnızca onay tepkileri vererek çocuğu dinlemektir. Edilgin dinleme; çocukların derinlerde yatan sorunlarının ortaya çıkmasında ve ana-baba ile duygularını paylaşmada ona yardımcı olur. Çocuğun kabul edildiğini anlaması amacıyla etkili bir şekilde kullanılabilir.

Sessizlik, çocuğu konuşmaya başladıktan sonra devam etmesi için yüreklendiren güçlü bir etkidir. İletişim sırasında dinleyicinin sessizliği, karşısındaki çocuğa konuşma alanı bıraktığı için, onu konuşmaya yönlendirir. Ancak sadece sessizlik ikili iletişim ihtiyacını karşılayamaz. Sessizlik, konuşanın sözünü kesmez fakat dikkatle dinlenip dinlenmediğini ve anlaşılıp anlaşılmadığını da belirtmez. Bu nedenle konuşan kişiye dinlendiğini belirten tepkiler vermek gerekir.

- **Mesaj onay tepkileri:** Çocuk, sessizce dinleyerek hiçbir tepki göstermeyen bir dinleyicinin gerçekten dinleyip dinlemediği hakkında şüpheye düşebilir. Dinlerken özellikle duraklamalarda onu gerçekten dinlediğinizi göstermek için sözlü ya da sözsüz belirtiler vermek son derece yardımcı olacaktır. Bunlara “kabul tepkileri” denir. Baş sallamak, öne eğilmek, gülümsemek, kaş çatmak ve başka davranışlar uygun olarak yapılırsa onu gerçekten dinlediğinizi bilirler. “Hı-hı”, “Evet”, “Anlıyorum” gibi sözlü belirtiler de yine ebeveynin ilgili olduğunu, dikkat ettiğini gösterir ve çocuğun iletişimi sürdürmesini sağlar.
- **İletinin anlamı:** Çocuğa duygularının anlaşılma ve kabul edilmek istendiği, vereceği karara güvenileceği, sorunundan kendisinin sorumlu olduğu mesajı verilmelidir.

Hiçbir şey söylememek kabul ettiğimizi gösterir. Edilgin dinleme (sessizlik) güçlü bir sözsüz iletidir. Örneğin çocuk okulda öğretmenin kendisine kızdığını, cezalandırdığını söyler. Anne sessiz kalarak "anlıyorum", "ya", "hı" gibi ifadelerle çocuğun olanları anlatmasını sağlayabilir. Çocuk anlatırken niçin cezalandırıldığını, kızgınlığını, kişisel davranmasının sonuçlarını düşünebilir. Duygularını ifade edebilir, kendi kendine sorun çözme sürecine girebilir, yapıcı çözüm bulabilir. Oysa anne-babalar, çocukları bir sorunla geldiğinde hemen lafa karışıp sorunu giderme, çözüm getirme yolunu seçerler "Aman Tanrım! Ne yaptın?", "Bu sana ders olsun!", "Öğretmenin iyi bir insan.", "Bu öğretmenlere alışsan iyi olur." gibi ifadelerle iletişimi keser ve onun gelişimine katkıda bulunma şansını kaçırmazlar. Tüm bu ileteler çocuklara yalnızca kabul edilmediklerini iletmez, aynı zamanda konuşmanın sürmesini ve sorunu çözmeyi de engeller. Oysa önemli olan dinleyen kişinin dedikleri değil, konuşan çocuğun söyledikleridir. Çocuğun konuşabilmek, sorununu anlatabilmek için sessizliğe ihtiyacı vardır. Bu sessizliği de ona ancak dinleyici sağlayabilir. Dinleyicinin sürekli konuşması karşısında çocuk kendisini rahatsız hisseder ve olayları açıklayamaz. Bu nedenle hiçbir şey söylememek ya da yapmamak çocuğu kabul ettiğini gösterir. Kabul etme, yapıcı bir büyüme ve değişime yardım eder.

Çocuğu sessiz dinleme aynı zamanda ona saygı duyulduğu mesajı verdiği için, çocukta benlik saygısının oluşmasına yardımcı olur. Edilgin dinleme (pasif dinleme), sözsüz bir mesajdır ve şunları ifade eder:

- Duygularını duymak istiyorum.
- Duygularını kabul ediyorum.
- Benimle paylaşmak istediğin konuda vereceğin karara güveniyorum.
- Bu senin sorunun, sorumlu sensin.

Sessizlik, konuşan kişiye konuştukları hakkında düşünme, daha fazla açıklama ve dolayısıyla olaya daha dikkatli bakma imkânı kazandırır. Böylece, konuşan kişi sorununu bir başkasına anlatırken, kendi de daha iyi düşünme fırsatını kazanır.

İyi bir dinleyiciye anlatılan sorunlar çözüme daha kolaylıkla ulaşır ve konuşan kişiyi biraz olsun rahatlatır. Bu rahatlatma ise soruna daha sakin bakabilmeyi ve bir çözüm yolu bulabilmeyi sağlayabilir

1.3.3. Konuşmaya Özendirme veya Kapı Açma

Çocuklar bazen daha çok konuşmak, derine inmek hatta başlamak için bile ek yüreklendirme beklerler. Sorunları ve duyguları hakkında konuşmak için teşvik edilmeye ihtiyaç duyarlar. Sonu açık sorular ve düz tümcelerden oluşan bu iletilere, “kapı aralayıcılar” denir. Hiçbiri söylenenle ilgili bir değerlendirme içermez. Örnek:

- “Bu konuda daha fazla bir şey söylemek ister misin?”
- “İlginç, devam etmek ister misin?”
- “Söylediklerin çok ilgimi çekti.”
- “Bu konuda konuşmak ister misin?” vb.

Çocuğu, konuşması sırasında doğruları ve hataları ile birlikte yargılamadan kabul etmek ve onu anlamaya çalışmak gerekir. Çocuğa kabul edildiğini belirten tepkiler göstermek, empati iletir ve dikkatle dinlendiğini belirtir. Yetişkinler çocuğun ayrı bir kişi olarak duygularında, düşüncelerinde ve davranışlarında özgür olduğunu kabul etmelidirler.

Çoğu kez çocuklar daha ilk cümlelerini söylerken büyükler onların ne demek istediklerini anlayarak sözlerini tamamlamaya veya bitirmedikleri cümlelerini cevaplamaya kalkışır. Çocuğun cümlesini bitirmesini beklemek gerekir; belki de karşısındakinin düşündüğüne benzer şeyler söyleyecektir. Çocuğun cümlelerinde bir kelime eksik veya bir kelime fazla olabilir hatta bu cümleleri farklı bir tonla ifade edebilir. Yetişkinler, sağlıklı bir iletişim başlatabilmeleri için çocuğu olduğu gibi kabul edip onu sabırla dinlemeli, gerektiğinde kendilerini ifade etmelerine yardımcı olmalıdır.

Kurulacak olumlu iletişimin birinci şartı karşıdaki kişiye önem vererek dinlemek ise ikinci şartı da düşünce ve duyguların açıklanmasına fırsat vermektir.

Çocuğun o andaki duygularına yaklaşmak için, onun cümlesini soru cümlesine çevirerek yansıtma ve çocuğun düşünce, duygu ve yargılarını ortaya çıkarmasına yardımcı olmaktır. Dürüst olmak doğruluk, saydamlık, açıklık, içtenlik anlamına gelir. İlişkilerde saydamlık temel psikolojik ihtiyaçlardan birisi olan güven duygusunu yapılandıran ve geliştiren bir özelliktir. Çocuğun en temel ihtiyacının sevgi ve güven duygusu olduğu unutulmamalıdır.

1.3.4. Etkin Dinleme

Geri iletim kullanarak dinlemeye etkin dinleme denir. Etkin dinlemede dinleyen, çocuğun iletilerini doğru anlayıp anlamadığını denetlemek için bilinçli bir şekilde ve sürekli olarak geri iletim kullanır. Aldığı iletinin doğruluğunu sınamak amacıyla ileticiyi açarak ve kendi sözcükleriyle geri iletir. Ancak bu ileticiye değerlendirme, soru sorma, öneri ve görüş bildirme gibi kendinden bir şeyler katmaz, yalnız iletiden anladığını gönderir. Böylece dinleyici, çocuğun söylediklerini doğru olarak anladığını, yanlış anlamadığını da kanıtlamış olur. Sağlıklı bir iletişim kurularak çocukla anlamlı bir ilişkiye geçilmiş olur.

Etkin dinlemede empati kurulmalıdır. Kendini çocuğun yerine koyup onu anlamak çok önemlidir.

Bunun için çocuğun sözü kesilmemelidir. Dinlendiğini bilen çocuk, kendisine değer ve önem verildiğini hisseder. “Anlaşıldım” duygusunu yaşamak, çocuğun hem benlik saygısını artırmasına, hem de kendisini dinleyen kişiye yakınlık duymasına neden olur.

Pasif dinlemeye (susma) karşılık etkin dinleme çocukla karşılıklı ilişki kurmayı gerektirir. Çocuğa kendisinin anlaşıldığını hissettirir.

Bu diyalog çocuğun iletişime hazır olduğu 2 yaş gibi anlamlıdır. Çocukluk yıllarında kurulmayan iletişimin ileriki yıllarda oluşturulması zordur. Karşısındaki kişinin kendisini dinlediğini gören çocuk önce kişiliğine saygı duyulduğunu, kabul edildiğini, buna bağlı olarak da sevildiğini düşünür. Aynı zamanda çocuk duygularını ifade etme imkânı bulduğundan "anlaşıldım" duygusunu yaşar ve rahatlar. Bu sağlıklı mesaj akışı çocuğun ailesiyle olan dinamik bağı güçlendirir ve iletişimin devamını sağlar.

Etkin dinlemede yetişkin suskun ve pasif değildir. Çözüm bulma konusunda ortam hazırlayarak çocuğa yardım eder. Mesajın çocuğa ulaşip ulaşmadığını kontrol edebildiğinden, bu yöntem en sağlıklı iletişim yöntemi olarak kabul edilir.

Etkin dinlemede, konuşan çocuğun sözleri açılarak tekrar edilmektedir. Yetişkinin verdiği sözel mesaj aslında onun mesajı değildir. Sadece çocuğun bir önceki sözünü yansıtır ve onun tekrarıdır. Bu yöntem,

- Çocukların sahip oldukları olumsuz duygulardan dolayı rahatsız olmalarını engeller.
- Yetişkin ile çocuk arasında sıcak bir ilişkinin kurulmasını sağlar.
- Sorunların çözümlenmesini kolaylaştırır.
- Çocuğun kendine güvenini geliştirir.
- Çocuğun sorumluluklarını kabullenmesini ve sorunlarına kendi başına çözüm getirebilmesini sağlar.

Etkin dinleme, etkin bir geri besleme gerektirir. Bu nedenle yansımali dinleme olarak da adlandırılan etkin dinleme, konuşulan sözcüklerin ya da davranışların altında yatan gerçek duygunun tahminini içerir ve söylenen ya da yapılan şeyin içeriğinin geribeslemesini sağlar.

Örnek

Hatalı iletişim

Çocuk: Ahmet bugün benimle hiç oynamadı.

Anne: Arkadaşlarıyla iyi geçinmek gerektiğini öğrenmelisin.

Çocuk: Onunla oynamak istemiyorum! O aptalla iyi geçinmek de istemiyorum.

Anne: O zaman seninle oynayacak başka birini bul.

Çocuk: Beraber oynayabileceğim başka kimse yok.

Anne: Yorgunsun, yarın kendini daha iyi hissedersin ve olayı unutursun.

Çocuk: Yorgun değilim, yarın kendimi iyi hissetmeyeceğim, ondan nefret ediyorum.

Anne: Bir daha arkadaşların hakkında böyle konuşursan pişman olursun.

Aktif Dinleme

Çocuk: Ahmet bugün benimle hiç oynamadı.

Anne: Ahmet'e kırılmış görünüyorsun.

Çocuk: Onunla hiçbir zaman oynamayacağım.

Anne: O kadar kırgınsın ki onu bir daha görmek istemiyorsun.

Çocuk: Evet ama onunla arkadaşlık etmezsem oyun oynayacak başka arkadaş bulamam.

Anne: Yalnız kalırsın.

Çocuk: Onunla iyi geçinmek zorundayım. Ama kızmamak elimde değil. Daha önce her dediğimi yaptığı için ona kızmıyordum, oysa şimdi ona emir veremiyorum.

Anne: Onu etkilemek pek kolay olmasa gerek.

Çocuk: Evet artık o bir bebek değil.

Anne: Evet sen onu bu haliyle daha çok seviyor olmalısın.

Çocuk: Evet. Ama ona emir vermeye çok alıştığım için bu halini yadırgıyorum. Belki ara sıra onun dediklerini uygularsam daha az kavga ederiz, ne dersin?

İlk başta anne-babalar etkin psikolojik dinlemeyi yeterince kullanırlar ancak zamansızlıktan ya da kendi tutumları işe karıştığından zamanla bundan vazgeçerler. Etkin dinleme her zaman kullanılmayabilir. Bazen çocuk bilgi ister, o zaman bilgi vermek en uygun tepkidir. Ayrıca, diğer kişilerin baskısı ile ve zaman az olduğunda, etkin psikolojik dinlemeyi denemek yararlı değildir. Her şeyden önce, anne-baba problemi olduğu zaman etkin dinlemeyi kullanmamalıdır.

Duyulduğunu ve anlaşıldığını bilmek öylesine hoş bir duygudur ki konuşan dinleyene karşı bir yakınlık duyar. Her birey sevgiye tepki verir. Kişi empati kurup doğru olarak dinleyince karşısındakini anlar. Bir anlamda kişi kendisini karşısındaki kişinin yerine koyar. Empati kurmayı öğrenen yetişkinler çocuklara daha fazla anlayış gösterirler.

Etkin dinlemenin aşırı kullanılması ya da uygun zamanda ve durumda kullanılmaması işlerlik sağlamaz. Bu nedenle zamanlamanın ve koşulların sağlanması gerekir.

Çocuğun iyi bir dinleyiciye ihtiyacı vardır. Benlik saygısını geliştirmek ve sağlam bir ilişki kurabilmek için dinleme önemlidir. Yetişkinler empatik anlayışla çocuğu dinlerse onun sorununu çözebilir. Çocuk böylece kendisi hakkında daha olumlu duyguya sahip olur. Bir kişiyi dinlemek, ona saygı gösterildiğini iletir ve sağlam bir ilişki kurulmasında yardımcı olur. Hem saygı hem de ilişki, benlik saygısının oluşmasına yardım eder.

İnsanların karşısındaki yalnızca dinleyerek ona yardım edebileceklerini anlamaları ve kabul etmeleri zordur. Birçok yetişkin, çocuklarla iletişim kurmada ve onların sorunlarına çözüm getirmede esas görevlerinin, onlarla konuşmak, öneride bulunmak, uyarmak, öğüt vermek, çözüm yolları önermek, yargılarda bulunmak olduğuna inanır. Oysa çocukla kurulan iletişimde ve onun sorunlarını çözmede önemli olan çocuğa uygun konuşma ortamı hazırlamak ve onu dinlemektir.

Anne-babaların sorumluluk duygusu gelişmiş, iş birliğine yatkın, kendi kendini kontrol edebilen bireyler yetiştirebilmeleri, çocuklarıyla kuracakları sağlıklı iletişime bağlıdır. Bu da anne-babaların susmayı öğrenip çocukları dinlemeleri ile mümkündür. Bir başka ifadeyle çocuklarla sağlıklı iletişim kurmanın en iyi yolu önce çocuğu duymak, dinlemek ve ne demek istediğini anlamaya çalışmaktır.

İyi bir dinleyici, iletişim kurduğu kişinin yalnız söylediklerine değil yüzü, eli, kolu ve bedeni ile yaptıkların da duyar. Çünkü yüz ifadeleri el ve kol hareketleri, bedenin duruşu, sesin tonu gibi sözsüz mesajlar kullanarak da iletişim kurulur.

Gerçek dinlemenin ilk ve en önemli koşullarından biri, dinleyen kişinin doğal duruş ve hareketleriyle beden dinler duruma geçmesidir. Bunun için dinleyen kişi doğal olmalı ve rahat bir yere oturmalıdır. Dinleyen rahatsa karşısındaki kişiyi daha iyi dinleyebilir ve onunla daha rahat ilgilenebilir. Dinleyen duruşu, oturuşu ve hareketleri doğalsa konuşan kişiyle daha sağlıklı iletişim kurabilir

Çocukla konuşurken çocuğun boy hizasına gelecek şekilde çömelmeli, diz çökmeli veya çocuğu kendi boyuna göre yükseltmek için onu kucağına almalıdır. Kucaklayarak, öperek, okşayarak kurulan ilişki, bedensel temasa duyulan ihtiyacın karşılanmasında önemli rol oynar.

Resim 1.5: Çocukla konuşurken çocuğun boy hizasına gelinmelidir.

Çocuk kendisine bedenen yakın duran, yüzüne bakan kişiye daha çok yakınlık, güven ve konuşma isteği duyar. Herhangi bir şeyi anlatırken, "Tamam sen anlat, ben dinliyorum." diyerek TV izleyen babasına ya da "Tamam seni dinliyorum." diyerek ev işleri yapmaya devam eden annesine anlatma isteği duymaz.

➤ İyi Bir Dinleyici Olmak İçin Temel İlkeler

- Susun.
- Konuşanı rahatlatın.
- Dinlemek istediğinizi gösterin.
- Dikkat dağıtıcı öğeleri uzaklaştırın.
- Karşınızdaki kişiye empati gösterin.
- Zaman tanıyın.
- Öfke ve olumsuz duygularınızı kontrol edin.
- Soru sorun.
- Yargılayıcı olmayın.

Etkinlik 3:

Sınıfta gruplara ayrılarak;

- Edilgin dinleme, konuşmayı özendirme ve "kapı açma", etkin dinleme konularında yaşantınızdan ve gözlemlerinizden yararlanarak hatalı ve doğru iletişim biçimlerini içeren iki ayrı hikâye yazınız. Yazdıklarınızı sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.

Etkinlik 4:

Sınıfta ikili gruplara ayrılıңыз. Biriniz sandalyenin üzerine çıkıp diğeriyle konuşmaya başlasın. Oturan kişi konuşanın yüzüne baksın ve dinlesin. Bir müddet sonra arkadaşınızla yer değiştirip aynı uygulamayı tekrar yapınız. Daha sonra göz hizasına gelerek aynı konuşmayı tekrar ediniz. Bu iki uygulamanın sizin üzerinizdeki etkilerini iletişim açısından karşılaştırıp duygu ve düşüncelerinizi paylaşınız. Çocukların bir yetişkinle konuşurken kendilerini hangi konumda daha rahat hissedebileceklerini düşünün.

1.4. Empati ve Sempati

1.4.1. Empati

Başarılı bir iletişimin temel koşulları karşıdaki kişi veya kişilere saygı duymak, onların varlığını kabul etmek, onlara önemli ve değerli olduklarını hissettirmek ve onları oldukları gibi kabul etmektir. Gerçekçi ve doğal davranmak abartıdan uzak, olduğu gibi davranmaktır. İletişimin belki de en önemli ögesi empatidir.

Her insan hayata ve olaylara kendi bakış açısıyla bakar. İnsanların kişisel penceresi, dünyayı ona herkesten farklı gösterir. Bu pencereden gördükleri, onun duygu ve davranışlarını da büyük ölçüde etkiler.

Eğer bir insanın nasıl düşündüğünü ve hangi duyguları yaşadığını anlamak istiyorsak, onun penceresinden bakmamız gerekir. Kendi penceremizden onun dünyayı nasıl gördüğünü anlamaya çalışmamız bizi yanıltır. Çünkü biz yalnızca kendi gördüklerimiz üzerinden konuşabiliriz. İşte bu, başkasının penceresinden bakma davranışı, iletişimde empati adını alır.

➤ Kişinin empati kurabilmesi için 3 öge gereklidir:

- Empati kuracak kişi, kendisini karşıdakinin yerine koymalı, olaylara onun bakış açısıyla bakmalıdır. Her insan dünyaya, kendine özgü bir bakış tarzıyla bakar. Eğer bir insanı anlamak istiyorsak dünyaya onun bakış tarzıyla bakmalı, olayları onun gibi algılamaya ve yaşamaya çalışmalıyız. Bunu gerçekleştirmek için de empati kurmak istediğimiz kişinin rolüne girmeli, onun yerine geçerek adeta olaylara onun gözlüklerinin gerisinden bakmalıyız. Karşımızdaki kişinin rolüne girerek empati kurduğumuzda, o kişinin rolünde kısa bir süre kalmalı, daha sonra bu rolden çıkarak kendi yerimize geçebilmeliyiz. Aksi halde empati kurmuş sayılmayız. Karşımızdaki ile özdeşim kurmak (ona benzemek) veya ona sempati duymak, empatiden farklı şeylerdir.
- Empati kurmuş sayılmamız için, karşıımızdaki kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamamız gereklidir. Empatiyi tanımlarken bu noktayı vurguladığımızda, empatinin iki temel bileşeninden söz etmiş oluyoruz. Bunlar empatinin bilişsel ve duygusal bileşenleridir. Karşımızdakinin rolüne girerek onun ne düşündüğünü anlamamız, bilişsel nitelikli bir etkinliktir.
- Empati tanımındaki son öge ise, empati kuran kişinin zihninde oluşan empatik anlayışın, karşıdaki kişiye iletilmesi davranışıdır. Karşımızdaki kişinin duyguları ve düşüncelerini tam olarak anlasak bile, anladığımızı ona ifade edemezsek empati kurma sürecini tamamlamış sayılmayız.

Aile içinde zaman zaman sorunlar ve iletişim problemleri yaşanabilir. Karşılıklı memnuniyetsizlikler, mutsuzluklar, başka faktörlere bağlı sıkıntılar yaşanabilir. Aile bireylerinin özellikle olumsuz duygular yaşanırken birbirlerini anlamaları çok önemlidir. Kişiler yaşadıkları sıkıntılar ve bu sıkıntıların doğurduğu duygularla baş edebilmekte bazen zorlanabilirler. Bu durumda ailenin diğer bireylerinin sıkıntı yaşayan kişinin duygularını anlaması ve bu duygulardan yola çıkarak hareket etmesi hem kişinin sıkıntısını hafifletecek hem de olası bir iletişim çatışmasını ortadan kaldıracaktır. Çünkü empatinin var olmadığı ortamlarda bireylerin tek tek yaşadıkları problemler diğer bireylerin yanlış yorumlamalarına neden olabilmektedir. Kişinin kendi olumsuz duyguları nedeniyle yaşadığı bir problem eğer doğru anlaşılmazsa çatışmalara da neden olmaktadır. Oysa davranışın altında yatan duyguyu anlamak ve kişiye duygusunu anladığımıza dair bir mesaj vermek hem olası bir çatışmayı önleyecek hem de kişinin kendi problemini çözme fırsatı elde etmesine yardımcı olacaktır. Özellikle çok yoğun duygular yaşanırken bazen kişiler kendi temel duygularını fark etmekte zorluk yaşayabilirler. Kendisine empatik yaklaşan ve duygusunu yansıtan biri olduğunda duyguları üzerinde düşünme fırsatı bulması mümkün olacaktır.

Yetişkinlerin çocuklarla ilişkilerinde empatinin önemi büyüktür. Özellikle disiplin uygulamalarında çocuktan ne istendiği ve ne istenmediği dile getirilirken kendi duygularımızı ifade edebilmek çok önemlidir. Hangi davranışın bizi rahatsız ettiğini, bizde hangi duyguyu yarattığını uygun bir dille ifade ettiğimizde çocukta istediğimiz davranışları görme olasılığımız artar.

Aynı şekilde hoşumuza giden, bizi memnun eden davranışları ifade ettiğimizde çocuğun bu davranışları pekişecektir. Çocuklar sıkıntı yaşıyorken onların sıkıntılarını anlayabilmek, duygularını fark etmek-yansıtmak ve bu durumu sıradan bir disiplin ve davranış problemi gibi ele almamak önemlidir. Yetişkinler tarafından duyguları anlaşılan çocukların ister istemez davranış problemleri de azalacaktır. Ayrıca anlaşılmış olma duygusu güven gelişimi için de önemlidir.

Çocukluk çağında yaşanan birçok ruhsal ve davranışsal problem empatik yaklaşım sayesinde erkenden tanınabilir ve müdahale edilmesi kolaylaşabilir. Çünkü çocuklar yaşadıkları sıkıntıları genellikle dolaylı yoldan, davranışları ve tutumları ile ifade edebilirler. Eğer yetişkinler çocukların duygularına duyarlı olurlarsa onlardaki değişimlerin kaynağını ve neden olan temel duyguları fark edebilirlerse hem birçok problem hafif düzeydeyken çözülebilir hem de ağırlaşma olasılığı olan problemler farkedilebilir. Ebeveyn her zaman “Şu an bu pozisyonda çocuğum değil de ben olsaydım bana nasıl davranılmasını isterdim?” diye düşünebilmelidir.

Çocuğun yaşamında empatik düşünce çok önemlidir. Çocuklar sosyal yaşam içinde yer alırken kabul etmeyi, uyum sağlamayı, nerede nasıl davranmaları gerektiğini öğrenirler. Bu aşamaların ardından kabul görmeye de başlarlar. Çocuk ancak sosyal olarak kabul gördüğünde sosyal iletişim içinde yer alabilir. Kabul görmenin en önemli koşullarından biri de empatidir. Kendi ihtiyaçları ve duyguları kadar grup içindeki diğer bireylerin de duygularını ve ihtiyaçlarını fark etmek önemlidir. Başkalarının davranışlarının altında yatan duyguları fark etmek, bu duyguların hangi tepkilere neden olduğunu anlayabilmek uyum için çok önemlidir. Empatik düşünebilen çocuklar çevrelerinde olup bitenleri daha iyi yorumlayabilirler, başkalarının problemlerini daha kolay anlayabilirler ve ilişkileri

içerisindeki problemleri daha kolay çözebilirler. Bu özellikleri de diğer çocuklar tarafından kolayca kabul görmelerini sağlar. Empatik düşünebilen çocuklar kendi duygularının farkında oldukları ve duygularını da ifade edebilmeyi becerdikleri için ilişkilerinde daha az sorun yaşarlar.

Yapılan araştırmalar sonucunda birçok uzman çocukların çok küçük yaştan itibaren empati kurabildiğini söylüyor ve bu durumun çocuklarda içgüdüsel olarak ortaya çıktığını belirtiyorlar. Bir bebeğin diğer bir bebeği ağlarken duyması ve kendisinin de ağlamaya başlaması, en erken görülen empati kurma örneği olarak adlandırılıyor. İki-üç yaşına gelen bir çocuğun ise üzgün ya da mutsuz birine kendi sevdiği bir eşyasını vererek onu mutlu etme çabası yine erken çocukluk döneminde görülen bir empati örneği olarak karşımıza çıkıyor.

Çocukta empati duygusunun gelişmesinin en rahat ve uygun ortamı drama çalışmalarınıdır. Değişik rolleri alan, farklı kişiliklere bürünen çocuk kendini ve çevresini daha kolay tanır. Başka insanların durum ve davranışlarını anlayışla karşılar. Böylece çevresiyle daha rahat empati kurabilir.

Empati, bir insanın kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini anlaması, anladığını da ona iletmesidir. Bu bir çeşit role girme davranışıdır.

Empatik iletişimde, girilen rolde o insanın duygu ve düşüncelerini anlayacak kadar kalmak ve yeniden kendi rolüne geri dönmek önemlidir. Aksi halde, karşımızdaki insanla özdeşim kurmaya başlarız ki bu empatik iletişim olmaktan çıkıp sempatik iletişime olmaya başlar. Sempatik iletişimde ise o insanın duygularını anlamaktan çok onunla birlikte üzülmek, ağlamak, öfkelenmek ve sevinmek yer alır. Bu ahlayıp vahlamalar kişinin, duygularını etkileyerek, tarafsız davranmasını engeller. Onun duygularını anlamak, onun duygularını yaşamaktan çok farklıdır. Sürekli olarak onun penceresinden bakmak, kendi penceresinde neler olduğunu, başkalarının penceresinin de farklı şeyler gösterdiğini unutmamasına neden olur.

Empati kullanarak dinlemede, duyguların yansıtılması, konuşanın duygularının daha belirgin hale gelmesine yarar. Dinleyen de o kişinin duygularını doğru algılayıp algılamadığını denetler.

Empatik iletişim kurabilmek için, öncelikle karşımızdaki kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamak gereklidir. Yalnızca duygularını ya da yalnızca ne düşündüğünü anlamak, empatik iletişim için yeterli değildir. Karşıdaki kişinin verdiği mesajın içerik boyutunu yani düşüncelerinin, hissedilen boyutunun doğru algılanması zorunludur.

1.4.2. Sempati Empati Farkı

Empati farklı şekillerde tanımlanmasının yanı sıra empati anlamına gelen değişik terimler de kullanılmakta olup bazı kavramlarla da karıştırılabilmektedir. Bunlardan en çok üzerinde durulan kavram sempatidir.

Sempati, bir insanın duyumsadıklarını duyumsamaktır. Bu nedenle sempati duyduğumuz kişi acı çekiyorsa biz de acı çekeriz, seviniyorsa biz de seviniriz. Ancak, kendimizi duyguların dışında onun yerine koymamız, onu anlamamız zorunlu değildir. Sempati duygusal bir ortamda yandaşıktır. Sempati duyduğumuz kişilerle özdeşim kurmuş olabiliriz. Buna karşılık empati kurduğumuz kişilerle özdeşleşmemiz gerekli değildir, hatta özdeşleşme empatiyi güçleştirebilir.

Empatinin amacı anlamaktır. Sempatinin amacı ise diğer kişi gibi olabilmektir. Kısaca empati bilmenin, sempati ise bağlantı kurmanın yoludur.

Empatide, diğer bireyin duygusal yaşantısına katılmakla birlikte o bireyi anlamak ve onun yaşantısındaki çarpıcı bazı noktaları algılayabilmek yer almaktadır. Sempati ise yalnızca başkalarının duygularına katılma olduğu için, empatiye göre daha sınırlı bir yaşantıdır. Sempatide, sempati duyan bireyin yaşantıları da yer almaktadır. Örneğin bir kimse başka birinin acısını paylaşabilir, çünkü bu acının görünümünü onun kendi yaşantısında üzüntü duyduğu bazı olayları hatırlatmaktadır. Sempatide ise empati duyan birey kendi istek, duygu ve yönelimlerinden uzakta kalmaya çalışarak, kendini bir anlamda empati kurduğu kişiye vermektedir.

Sempati yaşantısı diğer birey ile ortak, ilgi ve çıkarların paylaşılması; empatinin ise diğer bireylerin duygularını doğru olarak hissedebilmek ve bunları kendisinin "imiş gibi" yaşayabilmek olduğu belirtilmektedir.

Sempati bir insanın duygusal durumunu, onun üzüntüsünü ona karşı şefkat göstererek onunla paylaşmaktır. Sempati sırasında kişinin kendi düşüncelerine konsantre olması, sempatiyi artırmak yerine azaltır. Empati kurulurken bir kişi kendisini diğer kişinin yerine koyar, sempatinin kurulmasında ise bir kişi diğer kişiye eşlik eder. Diğer kişiye neler olduğunu bilmek bizi empati kurmaya götürürken, diğer kişi ile aynı yaşantıyı deneyimliyor olmak bizi sempatiye götürür.

Empati ve sempati arasında kesin ince ayrımlar olduğu belirtilmektedir. Empatide kişi anlama aracıdır ve asla kendi kimliğini kaybetmez. Sempatide ise dikkatten daha çok duygu katılımı söz konusudur ve bu kendi farkındalığını azaltmaktadır. Empatide, empati kuran kişi diğer kişiye ulaşır, sempati ise sempati kuran kişi diğer kişiden hareket eder. Empatide başkaları için, sempati ise kendimiz için başkalarının yerine kendimizi koymak söz konusudur. Empatide diğer kişiymişiz gibi davranırken, sempati ise diğer kişi olunmaktadır.

Kısaca bir insana sempati duymak demek, o insanın sahip olduğu duygu ve düşüncelerin aynısına sahip olmaktır. Karşıdaki kişiye sempati duyulduğu takdirde onunla birlikte acı çekmek ya da sevinmek söz konusudur. "Empati kurulduğunda ise karşıdaki bireyin duygu ve düşüncelerini anlamak esastır. Onunla aynı duygu ve düşünceleri paylaşmak gerekmemektedir. Sempatide karşıdaki bireyin yerine kendini koymak ve ona anlamak zorunlu değildir, önemli olan yandaş olmaktır. Bir insanı anlamak ve ona hak vermek farklı şeylerdir. Empatide anlamamanın, sempati ise, anlama olsun ya da olmasın hak vermenin söz konusu olduğu unutulmamalıdır.

Etkinlik 4:

Sınıfa getireceğiniz şiirler, hikâyeler, önemli olayları gösteren resimler (ölüm, doğum günü, ilk öpücük, bir siyasal olay, bir savaş sahnesi vs.) hatıra fotoğrafları, gazeteler, kahramanlık hikâyeleri vb. materyalleri kullanarak empati ya da sempati kurmaya çalışın. Duyularınızı sınıfta arkadaşlarınızla paylaşın.

1.5. Sen ve Ben Mesajı

"Ben dili", kişinin o anda karşılaştığı durum ya da davranış karşısında kişisel tepkisini duygu ve düşüncelerle açıklayan bir ifade tarzıdır. Genellikle anne ve babalar iletişimde duygu ifade etmeyen "sen dili"ni kullanmaktadır. Sen iletileri genellikle emir verme, yargılama, öğüt verme gibi iletişim engellerini içerir.

Örneğin:

"Her akşam aynı şey, tutturuyorsun oyun oynayalım diye! Benim yorgun olabileceğim hiç aklına gelmiyor değil mi? Yaramaz ve şımarık bir çocuk gibi davranıyorsun! "

"Çok kabasın her zaman sözümü kesiyorsun."

"Kes şunu! Terbiyesizlik yapma !"

Ana-baba çocuğun davranışını kabul etmediği zaman o davranış nedeniyle ne hissettiğini çocuğa söylese ileti, "sen iletisi"nden "ben iletisi" ne dönüşür. Yani ben dilinde duygular konuşur:

Örneğin:

"Bu akşam çok yorgun hissediyorum canım. İstersen oyun oynamayı başka bir akşama erteleyelim. "

"Bir şey söylemeye başlayıp da bir türlü sonunu getiremediğim zaman çok rahatsız oluyorum."

"Çok gürültü yapınca başım ağrıyor."

Anne-baba ve çocuk arasında meydana gelen anlaşmazlıklar, çocuğun yaptığı olumsuz davranışlar sonucunda oluşur. Çocuğun olumsuz davranışları ya da sözleri anne-babada hoşnutsuzluk, kızgınlık gibi duygular yaratabilir. Bu duygular karşısında tepkilerini genellikle şöyle ifade ederler: "Ne laf anlamaz çocuksun.", "Sana kaç kere tembih ettim.", "Neden dikkat etmiyorsun?", "Geri zekâlı!", "Aptal!" vb.

Genellikle kızgınlık ifadeleri sen dili ile gönderilir. Sen mesajı, iletişimi engeller. Sen dili, sen mesajıdır. Yetişkinler tarafından gönderilen kızgınlık ifadelerinde, kızgınlığın gerçek nedeni açıklanmaz. Sen mesajının odak noktası karşıda bulunan kişidir. Sen dili ile gönderilen kızgınlık ifadeleri davranışa değil, kişiye yönelik açık saldırılardır. Çünkü sen mesajı, karşıdaki kişi hakkında olumsuz bir yargıyı içerir. Bu durum kişiyi üzer, gücendirir, onurunu kırdığı için direnmesine ve karşılık vermesine neden olur. Ayrıca sen mesajı itham edici ve suçlayıcıdır. Sonuçta mesajı alan kişide davranış değişikliği meydana getirmez. Aksine çocukta düşük bir benlik saygısı oluşturur. Ayrıca çocuğun olumsuz davranış sürdürmesine de neden olur.

Özellikle sen dili ile yapılan küçük düşürücü ifadeler, "geri zekâlı, aptal, tembel" gibi lakaplar çocuklar tarafından ciddiye alınabilir; çocuk sevilmediğini, kabul edilmediğini düşünür, öz güveni sarsılır Onuru kırılan çocuk, "Ama siz de hatalı davranıyorsunuz.", "Siz de daha mükemmel değilsiniz." gibi karşılık vermeye başlar. Bu durum karşısında, yetişkinler çocuğa daha fazla ceza vermeye başlarlar. Bu da çocuğun isyankâr olmasına neden olur.

Birçok yetişkin, çocukları cezalandırmak için sözel cezaları seçer ve sözel cezaları "sen dili" ile ifade ederler. "Sen dili" ile gönderilen küçültücü sözler ise fiziksel cezalardan daha çok olumsuz etki yaratır.

Çocukları eleştirerek, yargılayarak, suçlayarak yetiştirmeye bazı psikologlar "zehirli terbiye" adını vermişlerdir. Sağlıksız ailelerde uygulanan zehirli terbiye ve zehirli terbiyede çocuğa takılan aşağılayıcı lakaplar, çocuğun kendisine olan saygısını yok eder. Kendine güvensiz, başkalarını memnun etmek için yaşayan insanlar haline gelir Örneğin başarısız olan bir çocuğa da, ödevini yapamayan ya da herhangi bir mesajı yanlış algılayan çocuğa da "sen aptalın birisin" gibi aynı ifade kullanılır. Her durum için kullanılan bu genel ve olumsuz yargı, bir süre sonra çocuğun ben ne yaparsam yapayım annem ya da babam bana "sen aptalın birisin" diyecek, şeklinde bir beklenti içine girmesine neden olur.

Sen dili:

- Suçlayıcıdır.
- Davranıştan çok kişiliğe yöneliktir.
- Çocuğa anlaşılmadığını hissettirir.
- Yeniden konuşma isteğini engelleyicidir.
- Neye kızıldığının anlaşılmasına neden olur.
- Çocuğu incitir, kırar.
- Çocuğun direnmesine yani savunucu iletişime neden olur.

1.5.1. Ben Dili

Ben dili ile mesaj göndermede temel düşünce karşıdaki kişinin davranışını ve bu davranışın çevrede uyandırdığı etkiyi vurgulamaktır.

Ben mesajı, bizimle ilgili iletilerdir. Başkaları hakkında değerlendirme ve yorumlarımızı değil, bizim duygu ve düşüncelerimizi açıklar. "Ne terbiyesiz çocuksun. Annemle bu şekilde konuşulur mu? Saygısız!" gibi bir sen mesajı yerine, "Bu şekilde cevap verdiğin zaman son derece kırılıyorum, üstelik bana saygı duymadığımı düşünüyorum." diyen bir ben mesajı duygularımızı (kırılıyorum), düşüncelerimizi (bana saygı duymadığımı düşünüyorum) açıkladığı gibi sen mesajının içerdiği saldırıyı da ortadan kaldırdığı için, tartışmanın daha büyük boyutlara ulaşmasını engeller.

Ben dili ile mesaj göndermede genel yargı içeren ifadeler kullanılmaz. Bunun yerine düzeltilmesi ya da değiştirilmesi istenen davranış vurgulanır. Örneğin "Sen tembelin birisin." ifadesi genel bir yargı içerir. Oysa "Derslerine çalışmadığın için başarısız olmana hem üzülüyor, hem de kızıyorum." denildiğinde çocuğa hatalı olan davranış ve bu davranışın karşı taraftaki kişi üzerindeki etki ve uyandırdığı duygu belirtilmiş olur.

Ben dili ile konuşmak duygu ve düşünceleri anında ilettiği için kullanan kişiyi rahatlatır. Kızgınlık ve öfke gibi birikimleri önler. Anne-babanın da beklentileri ve duyguları olduğunu açıklar. Duyguların açıklanması çok önemlidir. Çünkü düşünceler, zevkler, değerler kişiden kişiye değişse de duygular bütün insanlarda aynıdır.

1.5.2. Ben Dilinin Önemli Özellikleri

Konuşanı rahatlatır, duyguların açıklanması, kişinin rahatlamasına yardımcı olur.

Belirgin etkiyi düşünen anne ya da baba bazen belirgin etki olmadığını fark ederek aslında kızgınlığının çocuğun davranışı nedeniyle olmayıp özel yaşantısında karşılaşmış olduğu olumsuz bir duygudan kaynaklandığını fark eder.

"Ben" mesajında çocuğa karşı bir saldırı olmadığı için çocuk söyleneni savunmaya gitmeden, benlik saygısı zedelenmeden davranışının sorumluluğunu üstlenir, değiştirmeye yönelebilir. Dış denetim ve tehdit yerine, iç denetim ağırlık kazanır.

Gerçekten de çocuktan beklediğimiz davranışların oluşmasında "ben dili" çok etkili ve doğru bir iletişim aracıdır. Ben dili çocuğun ana-babasının kabul edemediği davranışını değiştirmesinde daha etkili olduğu gibi, çocuk-anne-baba ilişkisi için de daha sağlıklıdır. Ben dili çocuğu direnmeye, isyan etmeye yöneltmez. Çünkü ben dili davranışı değiştirme sorumluluğunu çocuğa verir.

Ben mesajlarının etkili olmasının nedeni "sorumluluk mesajları" olarak değerlendirilmelerinden kaynaklanır. Ben mesajı gönderen bir kişi kendi hakkında yaptığı değerlendirmeyi karşısındaki kişiyle paylaşmak üzere sorumluluk yüklemektedir. Bu nedenle karşısındaki kişinin davranışlarını değiştirme olasılığı da yüksektir. Çocuğun olumsuz bir davranışı karşısında anne-babanın gerçek duygu ve düşüncelerini çocuğu suçlamadan ortaya koymaları, çocuğun savunucu tutuma geçmeksizin durumdaki rolünü ve sorumluluğunu görmesine yardımcı olur.

Araştırma sonuçları, ben dili ile hitap edilen çocukların düşünme yeteneklerinin arttığını, sebep-sonuç ilişkilerini daha iyi anladıklarını ve daha sorumlu olduklarını göstermiştir. Ben mesajları çocuğun bencillikten kurtulmasına, dış kontrol ve tehdit yerine, iç kontrol ve iç denetimi de kazanmasına yardımcı olur.

Ben dili:

- Savunmaya itmez.
- Suçluluk hissettirmez.
- Duygunun nedeni anlaşıldığı için iletişim sağlıklı olur.

- Ben iletisi alan çocuk başkalarını düşünmeyi de öğrenir.
- Yakınlaşmayı sağlar.
- Anlaşmazlıkları azaltır.
- Konuşan kişiyi rahatlatır.

Etkinlik 6:

Aşağıda verilen ‘sen mesajlarını’ ‘ben dili’ ile ifade ediniz. Aklınıza gelen başka ‘sen mesajları’ varsa tabloya ekleyiniz.

SEN DİLİ	BEN DİLİ
Yine mi kavga ettin?	
Benimle bir daha bu şekilde konuşma.	
Kardeşine nasıl bu şekilde davranırsın!	
Beni çekiştirip durma!	
Sen aptalın birisin. Şu karnenin haline bak!	
Hiç laftan anlamıyorsun.	
Kesin şu gürültüyü!	
Çok tembel bir çocuksun.	
Yaramazlık yapma diyorum sana.	
Sen ne kadar dağınıksın.	
Çok kabasın, sözümü kesiyorsun.	
Bebek gibisin.	
Dersine çalışmazsan...	

1.6. İletişim Engelleri

Yetişkinler genellikle çocukları dinlediklerini düşünürler, oysa çocuk konuşurken sürekli ikaz, hatırlatma, önerilerde bulunma, fikir yürütme, yargılama gibi müdahalelerle çocuğu aslında dinlemezler. Sorunu olan veya kendinden bir şey anlatmaya çalışan bir kimseye uyarı, yargılama gibi müdahaleler, konuşan kişinin susmasına veya kendini duyulmamış hissederek küsmesine, içine kapanmasına neden olur. Bu gibi müdahalelere “iletişim engelleri” denir. İletişim engelleri 12 ana başlık altında toplanmıştır.

1.6.1. Emir Vermek, Yönlendirmek

Bu iletiler çocuğun duygularının önemsiz olduğu mesajını verir. Çocuk karşısındakinin istediğini yapma zorunluluğunu hisseder.

- “Doğru odana git.”
- “Gürültüyü kes.”
- “Yapman gerekir... Yapacaksın”
- “Yapmak zorundasın...”

- Korku ya da aktif direnç yaratabilir.
- Söylenenlerin tersini denemeye davet edebilir.
- İsyankâr davranışa ya da misillemeye yol açabilir.

1.6.2. Uyarı, Gözdağı Vermek

Bu iletiler de emir verme ve yönlendirmeye benzer ancak kişinin vereceği yanıtın karşılığı olacak tümceleri de içerir. Kişinin isteklerine saygı duyulmadığı mesajını verir.

- “Yemek yemezsen dayak yersin.”
- “Ayaklarımın altından çekilmezsen çok kızacağım.”
- “...yapamazsan..... olur.”
- “Ya yaparsın yoksa.....”

- Korku, boyun eğme yaratabilir.
- Söz konusu sonuçların gerçekten meydana gelip gelmeyeceğini denemeye yol açabilir.
- Gücenme, kızgınlık isyankârlığa neden olabilir.
- Öfke ve düşmanlık yaratır.

1.6.3. Ahlak Dersi Vermek

Bu tür ilişkilerde otoritenin ve zorunlulukların gücü kişiye karşı kullanılır.

- “Birisi konuşurken sözü kesilmez.”
- “Her zaman teşekkür etmelisin.”
- “Yapmalıydın.”
- “Senin sorumluluğun.”
- “...şöyle yapmak gerekir.”

- Zorunluluk ya da suçluluk duyguları yaratır.
- Çocuğun, durumunu daha şiddetle savunmasına yol açabilir.
- Bireyi karşı koymaya zorlar.

1.6.4. Öğüt Vermek ve Çözüm Önerileri Getirmek

Kişinin sorunlarını kendi kendisine çözeceği yeteneğinin olmadığına inanıldığını gösterir.

- “Neden gelip arkadaşlarıyla oynamıyorsun?”
“Elbiselerini yerine koymalısın.”
“Ben olsam...”
“Nedenyapmıyorsun?”
“Bence ...” “Sana şunu önereyim.”

- Çocuğun kendi sorunlarını çözmekten aciz olduğunu ima eder.
- Çocuğun sorununu bütünüyle düşünüp değişik çözümler getirip seçenekleri denemesine engel olur.
- Bağımlılık ya da direnme yaratabilir.

1.6.5. Öğretme, Nutuk Çekme, Mantıklı Düşünceler Önerme

Bu durum aile içinde o anda herhangi bir sorun yokken çocuk tarafından kabul edilebiliyor ancak problem sırasında bu durum kabul edilmiyor ve daha fazla çatışmalara neden oluyor. Mantıklı düşünceler önerme, çocuğun mantıksız ve bilgisiz olduğuna ilişkin mesaj iletir.

- “Bıçak sağ elle tutulur.”
“Kitaplar fırlatılıp atılmak için değil, okumak içindir.”
“İşte bu nedenle hatalısın...”
“Olaylar gösteriyor ki...”
“Evet ama...”
“Gerçek şu ki...”

- Savunucu tutumları ve karşı koymayı kışkırtır.
- Çoğunlukla çocuğun aileyle iletişimi kesmesine ve artık dinlememesine yol açar.
- Çocuğun kendini beceriksiz ve yetersiz hissetmesine neden olabilir.

1.6.6. Yargılamak, Eleştirmek, Suçlamak, Aynı Düşüncede Olmamak

Bu iletiler çocuk üzerinde diğerlerinden daha fazla olumsuz etki yapar. Bu değerlendirmeler çocuğun benlik saygısını düşürür. Çocuklar hakkında yapılan olumsuz değerlendirmeler çocuğun kendisini değersiz, yetersiz görmesine neden olur.

“Çok dikkatsizsin.”
“Kötü çocuk oldun.”
“Her zaman aynı hatayı yapıyorsun...”
“Sen zaten tembelsin.”

- Yetersizlik, aptallık, yanlış değerlendirme anlamı taşır.
- Çocuğun olumsuz bir yargıya hedef olma ya da azarlanma korkusuyla iletişimi kesmesine yol açar.
- Genellikle çocuk yargı ve eleştirileri gerçek olarak algılar (Ben kötüyüm) ya da karşılık verir (Siz de mükemmel değilsiniz.).

1.6.7. Övmek, Aynı Düşüncede Olmak, Olumlu Değerlendirmeler Yapmak

Genel inanç olarak bu durumun çocuğa zarar vereceği hiç düşünülmez. Çocuğun öz imgesine uymayan değerlendirmelerin yapılması çocukta kızgınlık yaratır. Aşırı övgü sonucunda, çocuk buna alışır ve her zaman övülmeye gereksinim duymaya başlar.

“Haklısın nasıl istersen öyle olsun.”
“Çok güzel!”
“Haklısın, o arkadaşın berbat birine benziyor.”
“Bence harika bir iş yapıyorsun.”

- Ailenin beklentilerinin çok yüksek olduğunu ima eder.
- İstenilen davranışı yaptırabilmek için, söylenen içtenlikten yoksun bir manevra gibi algılanabilir.
- Çocuğun öz imgesi (kendini algılayışı) ile övgü uygun değilse çocukta kaygı yaratabilir.

1.6.8. Ad Takmak, Alay Etmek

Çocuğun benlik saygısı üzerinde olumsuz etki yapar.

“Ukalasın.”
“Bu kadar yaramazlık yapmaya utanmıyor musun?”
“Koca bebek...”
“Hadi bakalım Süpermen!”
“Aptal!”
“Hadi sen de sulu göz...”

- Çocuğun kendisini değersiz hissetmesine, sevilmediği kanısına varmasına yo açabilir.
- Çocuğun öz imgesi üzerinde çok olumsuz etkileri olabilir.
- Genellikle karşılık vermeye teşvik eder.

1.6.9. Yorumlamak, Analiz Etmek, Tanı Koymak

Bu durum çocuğun konuşmasını ve kendi duygularını açıklamasını engeller.

- “Kardeşini kıskanıyorsun.”
- “Yorgun olduğum zaman hep beni rahatsız etmek istiyorsun.”
- “Senin derdin nedir biliyor musun?”
- “Her halde çok yorgunsun.”
- “Aslında sen öyle demek istemiyorsun.”

- Tehdit edici, tedirgin edici olabilir ve başarısızlık duygusunu uyandırabilir.
- Çocuk kendini korumasız, kısıtlanmış hisseder, kendisine inanılmadığı kanısına varabilir.
- Çocuk yanlış anlaşılma endişesi ile iletişimi keser.

1.6.10. Güven Vermek, Desteklemek, Avutmak, Duygularını Paylaşmak

Anne babalar çocuklarının duygularını tam olarak anlamadıklarında ortaya çıkar. Böyle bir durumda sorun hiç yokmuş gibi algılanıp avutma eğilimine gidilir. “Üzülme yarın her şey düzelecek, kendini daha iyi hissedeceksin.” gibi mesajların verilmesi çocuğun önemsenmediği hissini verir.

- “Benim için üzülme.”
- “Gürültüden rahatsız olmuyorum.”
- “Aldırma... Boşver, düzeler...”
- “Hadi biraz neşelen...”
- “Zamanla kendini daha iyi hissedersin”

- Çocuğun kendisinin anlaşılmamış hissetmesine neden olur.
- Kızgınlık duyguları uyandırır.
- Çocuk genellikle mesajı “kendimi kötü hissetmem doğru değil” biçiminde algılar.

1.6.11. Soru Sormak, Sınamak, Sorgulamak

Çocuk sorguluyor hissine kapıldığında bu durum onda güvensizlik ve kuşku oluşturur.

- “Ne yaptığının farkında mısın?”
- “Bunu sana kim öğretti?”
- “Neden? Kim? Sen ne yaptın? Nasıl?”

- Soruları yanıtlamak genellikle eleştiri veya zorunlu çözüm getirdiğinden, çocuklar genellikle hayır demeye, yarı doğru yanıt vermeye, kaçamağa yönelir veya yalan söylerler.
- Sorular genellikle soru soranın nereye varmak istediğini açıklamadığından, çocuk korku ve endişeye kapılabilir.
- Ailenin endişelerinden doğan sorulara yanıt vermeye çalışan çocuk kendi sorununu gözden kaçırabilir.

1.6.12. Sözünden Dönmek, Oyalamak, Alay Etmek, Şakacı Davranmak, Konuyu Saptırmak

Böyle iletiler yüzünden çocuk, anne babasının onunla ilgilenmediğini, duygularına saygı göstermediğini belki de onu dışladığını, dikkate almadığını düşünür. Çocuklar sorunlarını dile getirdiklerinde çok ciddidir. Şaka ve espriyle karşılık vermek onları incitebilir ve itilmişlik kenara atılmışlık duygusunu verir.

“TV’deki o zırveyı izleyeceğine okusan daha iyi olmaz mı?”

“Kulak zarını patlatmaktan hoşlanıyor musun?”

“Daha güzel şeylerden konuşalım...”

“Sen neden dünyayı yönetmiyorsun?”

- Yaşamın güçlükleriyle savaşmak yerine, onlardan kaçınmak gerekli mesajını ima edebilir.
- Çocuğa sorunların önemsiz, saçma sapan ve geçersiz olduğu anlamını verebilir.
- Çocuk bir güçlükle karşılaştığında açık davranmaktan çekinebilir.
- İletişim engelleri, kendini anlatmaya çalışan çocuğa yardımcı olmadığı gibi, onun ileride sorunlarını da anlatamamasına, içine atmasına neden olur.

Etkinlik 7:

Aşağıdaki hikâyeyi sınıfta okuduktan sonra, hikâyeyi öğrendiğiniz iletişim bilgileri çerçevesinde değerlendiriniz.

Sevilmek İçin Randevu Alan Çocuklar

Uykusunun baldan tatlı olduğu sabahlarda, melek öpüşlerle uyandırılmaz olur.

Anne bağırır: "Çabuk ol, servisi kaçıracaksın!"

Baba kükrer: "Ne yatmasını biliyorsun, ne kalkmasını!"

Sabahları güneşin doğuşunu bilmez çocuk. Hiç aydınlanmadan kalkar içi. Taze bir sabah, bayat bir günün devamıdır çok zaman. Her sabah adına yuva denen, adına kreş denen o yere bırakılır. Başkalarının annesinde, kendi annesinin hasretini çeker gün boyu. Sabahın köründe "benim annem ne zaman gelecek" diye gözyaşları döker solgun yüzüne dizi dizi.

Aksam ne uzundur. Yuva ne kadar da gürültülü. Sevgilerini konuşurlar efkârlı saatlerde.

"Benim babam beni çok seviyor."

"Hayır, benim babam beni daha çok seviyor."

"Hadi oradan, beni hem babam hem annem daha çok seviyor."

Başkalarının babası kendi çocuklarını çok severse sanki kendi babalarının sevgisi azalacakmış gibi kavga ederler. En çok sevilen olma tutkuları.

Her pazartesi ne kadar sevildiklerinin ispatını yapmaya koyulurlar. Pazartesileri hep böyle geçer. Herkes kendi babasının en sevgili baba olduğunu ispat etmeye çalışır. Öteki çocuklar yeni sevgi ispatlarını ortaya koydukça içini bir ürperti kaplar. Başkalarının babası çocuklarını daha çok mu seviyordur acaba? O reklam gelir aklına. Kahrolası reklam.

"Evinizi seviyorsunuz, arabanızı seviyorsunuz... Beni sevmiyor musunuz?"

İnanmak üzeredir onu sevmediklerine. Arka koltuğa gazoz döktü diye ne çok bağırmişti babası. Ama olsun, arkadaşlarına bunu anlatmazsa eğer, babasının arabasını kendisinden çok sevdiğini nereden bilecekler. Keşke her pazartesi en sevilen evlat oyununu oynamak zorunda kalmasaydı. Bunun için pazartesileri hep hasta numarası yapması... Uyanamaması... En sevilen çocuk olmak yarışması, bilseniz ne kadar zor diyebilse bir gün, her şey ne kadar kolay olacak. Oyunu değiştirebilirdi. Bu oyunun mağlubu olduğunu arkadaşları öğrenecek diye her pazartesi karanlık bir kuyu olmazdı o zaman.

Herkesin annesinin ve babasının ne kadar iyi anne baba olduğu, çünkü onlara ne çok pahalı oyuncak aldıklarının konuşuldukları bir sıra "beni anneannem çok sever" diye bağırıverdi.

"Anne biliyor musun bugün yuvada ne oldu?"

"Görmüyor musun? Telefonla konuşuyorum."

Hiç kimsenin sevdiği şey birbirine benzemiyordu. Annesi telefonu, babası arabayı seviyordu. Her şey erteleniyordu telefon ve araba söz konusu olduğunda. Bir de eve misafir gelecek oldu mu kendisine hiç yer kalmıyordu.

Nerelere gitsindi?

Annesi kapattı telefonu. Mutfaktan tencere kaşık sesleri geliyordu. Koşarak yanına gitti.

"Sana yardım edeyim mi?" dedi en sevimli halini takınarak. Annesi manalı manalı baktı.

"Hayırdır. Bir yaramazlık filan mı yaptın. Bak bir de seninle uğraşmayayım. Çok yorgunum zaten."

Yorgunluk nasıl bir şeydi. Bazen elinde oyuncakıyla uykuya daldığında anneannesi oyuncakı yavaşça elinden alır "Nasıl yorulmuş yavrucak. Uykunun gül kokulu kolları sarsın seni." diyerek alına bir öpücük konduruyordu.

Yorgunluk gül kokulu bir uykuya dalmaksa eğer, ne diye annesi kendisiyle böyle kızgın kızgın konuşuyordu.

"Anneciğim yorulduğun zaman gül kokulu uykulara dalarsın. Anneannem öyle söylüyor."

"Uykuya dalayım da gül kokuları kusur kalsın. Yorgunluktan ölüyorum."

Bu kelimededen nefret ediyordu. Yorgunum. Yorgun olduğumdan... Böyle yorgun yorgunken...

"Anneciğim sen yorulma diye..."

"Yemekte konuşuruz çocuğum. Bankada işler yetişmedi. Baban gelene kadar bunları bitirmem lazım. Hadi sen oyna biraz."

"Hani siz yoruluyorsunuz ya..."

"Eeee...."

"Ben de oynamaktan yoruluyorum."

"Ne yapayım?"

"Bilmem..."

Yapılmaması gerekenleri biliyordu da büyükler, yapılması gerekenleri hiç bilmiyorlardı. Işıklar söndü birden. Annesi öfkeyle söylenmeye başladı.

"Mum da yok!" diye diye karıştırdı dolapları el yordamı. Çocuk sırtüstü yatıp anneannesinin köyünü düşündü. Gaz lambasının ışığında deli tavşan masalını anlatışını. Deli tavşanın duvardaki aksini getirdi gözlerinin önüne. Anneanesi gibi iki ellerini birleştirip işaret parmaklarını yukarı kaldırarak tavşan kafası yaptı.

"Bak deli tavşan..." diyerek parmaklarını oynattı. Yoldan geçen arabaların farları duvardaki tavşana yol açtı. Tavşan alabildiğine hür dolaştı sağda solda. Otlarla kuşlarla konuştu. Sonra yorgun düştü. Duvardaki görüntü o minik avuçların açılmasıyla kayboldu. Kolu yavaşça kanepeden aşağı sarktı.

Neden sonra ışıklar geldi. Kadın çocuğun hiç konuşmadığını akıl etti birden. Kanepeye koştu. Küçük dizlerini karnına doğru çekerek uykuya dalmıştı. Masanın üstündeki dosyalara baktı iğrenerek. Dindirilmez bir pişmanlık doldurdu içini. Uyandırmaktan korka korka küçük alnına bir öpücük kondurdu. Çocuk sanki bu öpücüğü bekliyormuşçasına;

"İşin bitince beni sever misin anne?" dedi.

Kadın, sevilme için randevu alan çocuğuna bakarak sabaha kadar ağladı.

OKUMA PARÇASI

Adam yorgun argın eve döndüğünde 5 yaşındaki oğlunu kapının önünde beklerken bulmuş.

Çocuk babasına:“Baba 1 saatte ne kadar para kazanıyorsun?” diye sormuş.

Zaten yorgun gelen adam “Bu seni ilgilendirmez.” diye cevaplamış.

Bunun üzerine çocuk: “Babacığım lütfen, bilmek istiyorum.” diye cevap vermiş.

Adam,“İlla ki bilmek istiyorsan 20 dolar kazanıyorum.” diye cevap vermiş.

Bunun üzerine çocuk, “Peki bana 10 dolar borç verir misin?” diye sormuş.

Adam iyice sinirlenip: “Benim, senin saçma oyuncaklarına veya benzeri şeylerine ayıracak param yok, hadi derhal odana git ve kapını kapat.” demiş.

Çocuk sessizce odasını çıkıp kapısını kapatmış adam sinirli sinirli bu çocuk nasıl böyle şeylere cesaret eder diye düşünmüş. Aradan bir saat geçtikten sonra adam biraz daha sakinleşmiş ve çocuğa parayı neden istediğini bile sormadığını, belki de gerçekten lazım olabilir diye düşünmüş. Yukarı çocuğun odasına çıkmış ve kapıyı açmış.

Yatağında olan çocuğa:“Uyuyor musun?” diye sormuş.

Çocuk,“Hayır.” demiş. “Al bakalım istediğin 10 doları sana az önce sert davrandığım için üzgünüm ama uzun ve yorucu bir gün geçirdim.” demiş.

Çocuk sevinçle haykırmış: “Teşekkür ederim babacığım!” Yastığının altından diğer buruşuk paraları çıkarmış adamın suratına bakmış ve yavaşça paraları saymış.

Bunu gören adam iyice sinirlenerek: “Paran olduğu halde neden benden para istiyorsun?” demiş.

Çocuk,“Ama yeterince yoktu.” demiş ve paraları babasına uzatarak: “İşte 20 dolar,

1 saatini bana ayırır mısın babacığım ?”

OKUMA PARÇASI

Eşime, 3 yaşındaki kızım Ramanda'ya göz kulak olmayı önerdim. Böylelikle o da bir arkadaşıyla dışarıya çıkabilecekti. Ramanda, öteki odada oyuncaklarıyla oynarken ben de kendi işlerimi yapacaktım. İlk önce sorun yoktu. Biraz sonra sessizlik dikkatimi çekti, "Ramanda, ne yapıyorsun?" diye seslendim. Yanıt alamadım. Sorumu tekrarladım. "Hiçbir şey..." dediğini duydum. Hiçbir şey... Hiçbir şey de ne demektir?

Masamdan kalktım ve oturma odasına koştum. Ramanda o anda hole doğru fırladı. Merdivenlerden çıkarken arkasından gittim. Hemen yatak odasına girdi. Aradaki mesafeyi kapatmıştım. Oradan banyoya geçti. Onu köşede yakaladım. Yanıma gelmesini söyledim. Reddedti. Otoriter baba sesimi takındım, "Küçük bayan, sana buraya gelmeni söylüyorum." Yavaş yavaş yanıma doğru geldi. Elinde eşimin yeni rujundan kalanlar vardı. Yüzünün her karesi parlak kırmızı renge boyanmıştı (dudakları hariç)!

O, korku dolu gözler, titreyen dudaklarla bana bakarken, benim kulağında çocukken bana söylenenler çınliyordu; "Bunu nasıl yaparsın? Böyle yapmaman gerektiğini biliyordun. Bu ne kötü davranış. Sana kaç kere böyle yapmaman söylendi..." O anda bütün mesele o eski mesajlardan birini seçmekti. Böylece ne kötü bir kız olduğunu anlayacaktı. Ne yapacağıma karar vermeden önce eşimin Ramanda'ya bir saat önce giydirdiği "bluz" dikkatimi çekti. Üzerinde, "BEN KUSURSUZ BİR MELEĞİM!" yazılıydı. Bir kez daha korku dolu gözlerine baktım. Karşımda anne babasını dinlemeyen kötü bir kız değil de Tanrının bize bahşettiği bir çocuk... Değerli mi değerli, küçücük kusursuz bir melek, neredeyse suçlamak üzere olduğum bir mükemmellik, bir değer duruyordu.

"Bir tanem, çok güzel görünüyorsun! Hadi bir fotoğrafım çekelim de annen bu özel halini görebilsin." Fotoğrafım çektim ve Tanrıya bize kusursuz küçük bir melek verdiği için şükretme fırsatını kaçırmadım.

Nick Lazaris

OKUMA PARÇASI

Bir gün susmayı öğrendim. Öyle bir sustum ki belki sonsuza kadar susacaktım. Çünkü susmak, benim küçücük dünyamda babamla kurduğum iletişim tarzıydı.

Babam akşamları eve yorgun dönerdi. Ben bütün gün evde sıkılır, onun gelişini ipe çekerdim. Daha o kapıdan girer girmez boynuna atılır onunla oynamak isterdim. Babam sarılır, öper sonra da “Hadi odana git.” derdi. Yemek hazırlanınca annem çağırır bu defa masada bir araya gelirdik babamla. Onlar annemle konuşurken ben araya girer, sesimi duyuramayınca da bağırırdım.

Babam sinirlenir:

“Bütün gün insanlara kafa patlatmaktan bunaldım, birde sen kafamı ütüleme!” derdi.

Annem de:

“Bütün gün zaten seninle uğraştım, bir çift laf da mı konuşturmayacaksın babanla?” diye çıkışır, beni odama gönderirdi.

Çaresiz bir şekilde boynumu büker odama yani hapisaneme doğru yol alırdım.

Babam arkamdan, “Bizim bir odamız bile yoktu, her şeye sahip, hâlâ ne istiyor anlamadım.” diye bağırırmaya devam ederdi.

“Keşke benim de bir odam olmasaydı, keşke bizim de evimiz bir odalı olsaydı da hep birlikte otursaydık.” derdim içimden ama yüksek sesle söylemeye cesaret edemezdim.

Yemekten sonra babam kanepeye uzanır, eline kumandayı alır, televizyon seyrederdi. Beni yanına çağırır biraz severdi. Onun izleyeceği önemli bir şey varsa beni adeta yerimden bile kıpırdatmazdı. Azıcık hareket edip koşup oynamaya çalışsam oda hapsim yeniden başlardı.

Bir gün anladım ki susunca babamla daha iyi anlaşıyoruz. Bu defa susarak yapabileceğim oyunlar geliştirmeye başladım. Önce resim yaparak başladım işe.

Babam çizdiğim resimleri çok beğeniyor; “Bak, böyle uslu uslu oyna işte.” diyordu. Babam bazen göz ucuyla bakıyor, resimle ilgili bir şey sorsam afallıyordu. Ama bana kızarak beni artık odama göndermiyordu.

“Son günlerde ne de akıllandı benim oğlum.” diye komşulara anlatıyordu annem halimi.

Resimlerim arttıkça ortalık dağılmaya başladı. Annem “Odanı topla!” diye odama kapattığında, işe nereden başlayacağımı bilemiyordum. Ben bunlarla uğraşırken zaman geçiyor ama odamı toparlamayı beceremiyordum. Annem odama gelip “Bak sana resim yapmayı yasaklayacağım.” dedi bir gün. Susuyor olmamı usluluk olarak değerlendiren ailem resim yapmayı da elimden alırsa ben ne yapacaktım? Bu düşüncelerle bir aile tablosu yaptım. Babam eve gelince uygun zamanı kolladım. Her zamanki gibi yemekler yendi, odaya geçildi. Çizdiğim resmi getirdim. Babam baktı:

“Hım” dedi, “Çok güzel olmuş. Bu adam benim herhalde.” dedi.

Ben “Hayır o adam değil, bu çocuk sensin.” dedim.

O, “Hayır, bu adam benim, bu çocuk sensin, bu küçük kız da arkadaşım.” dedi.

Ben yine “Hayır, o büyük adam benim, bu küçük adam sensin, bu küçük kız da annem.” dedim.

Babam benimle uğraşmaktan vazgeçip:

“Peki, neden bizi küçük çizdin?” dedi.

Heyecanla başladım anlatmaya:

“Ben büyüyüp adam olacağım. İş bulup çalışacağım. Siz yaşlanıp küçüleceksiniz. Beliniz bükülecek, komşumuz Ahmet amca ile Ayşe teyze gibi küçücük kalacaksınız. Ben işten geldiğimde yorgun olacağım. Siz benimle konuşmaya çalıştığınızda iş yerinde kafam şişmiş olduğundan sizi duymayacağım bile. Siz benimle bir şeyler paylaşmak istediğinizde “Hadi odanıza çekilin de kafa dinleyeyim.” diyeceğim. Ve bir de bağıracağım “Her şeylerini alıyorum. Sıcacık odaları da var, daha ne istiyorlar?” diye.

Annemle babamın gözleri fal taşı gibi açılmıştı. Duyduklarına inanamıyorlardı. Bana sarılıp beni öyle içten bir okşayırları vardı ki sonsuza kadar konuşsam hiç bıkmadan dinleyecek gibiydiler.

UYGULAMA FAALİYETİ

Çocukların empati yetilerini geliştirmek amacıyla bir okul öncesi eğitim ya da bir özel eğitim kurumuna giderek çocuklar için seçtiğiniz hikâyeyi okuyunuz. Çocuklarla iletişiminizde, öğrendiğiniz iletişim bilgilerini uygulayınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Çocuklara resimli bir hikâye kitabı seçiniz.	➤ Seçtiğiniz hikâye kitabının çocukların yaş ve gelişim düzeyine uygun olmasına dikkate ediniz.
➤ Sınıf ortamını düzenleyiniz ve çocukları uygun şekilde oturtunuz.	➤ Sandalyeleri ya da minderleri yarım ay şeklinde dizerek çocukları hikâye kitabını görebilecekleri şekilde oturtunuz.
➤ Hikâye öncesi etkinlikleri uyguladıktan sonra hikâyenizi çocuklara tanıttınız.	➤ Hikâye öncesi etkinlikleri çocuklarla birlikte uyguladıktan sonra çocuklara hikâye kitabının adını söyleyerek hikâyeyi tanıttınız.
➤ Kitabı okurken, karakterlerin konuşmalarına ve duygularına göre yüz ifadeleri ve seslendirme kullanınız (üzgünse yüzünüz ve ses tonunuz üzgün olsun).	➤ Seçtiğiniz hikâyeyi öğrendiğiniz iletişim bilgileri doğrultusunda anlatırken jest, mimik ve ses tonunuzu doğru kullanmaya dikkat ediniz. Çocuklara kitap okurken karakterleri seslendirmeniz ve duygularla ilgili mimikler (mutluysa gülümseme, üzgünse asık bir surat gibi) yapmanız çocuğun sözel ve sözel olmayan ifadeleri anlamasına yardımcı olur.
➤ Anlattığınız hikâye kitabının resimlerini bütün çocukların görmesini sağlayınız.	➤ Çocukların dinleme becerisi ve konsantre olma yeteneğini geliştirmek için anlattığınız hikâye kitabının resimlerini tüm çocukların görmesini sağlayınız.
➤ Kitabı okuduktan sonra çocuklara açık uçlu sorular sorunuz. Örneğin “Hikâyede en çok sevdiğiniz yer neresi oldu? Neden? Hikâyede sevmediğiniz yer neresiydi? Neden? Hikâyedeki çocuk ne hissetti? Kızınca arkadaşına bağırması güzel miydi? Siz olsanız ne yapardınız? Daha önce hiç sizin başınıza böyle bir şey geldi mi? Siz ne yaptınız?” gibi.	➤ Açık uçlu sorular sormaya dikkat ediniz. ➤ Masal kahramanlarının olaylar karşısındaki duyguları (üzgün, kızgın, mutlu) hakkında çocuklarla konuşunuz. ➤ Çocukların hikayedeki kahramanlarla empati kurarak kendilerini rahatça ifade etmelerine olanak tanıyınız.

<p>➤ Çocukları iletişim yöntemlerine uygun bir şekilde dinleyiniz.</p>	<p>➤ Dinlerken gözlerine bakmayı ve geri bildirim vermeyi unutmayınız. Çocukları dinlerken, onların fikirlerini önemseyeceğinizi onlara hissettiriniz.</p>
<p>➤ Her çocuğu fikrini söylemesi için cesaretlendiriniz.</p>	<p>➤ Kitapla ilgili farklı görüşlerin ve duyguların paylaşılması, çocukların olaylara değişik açılardan bakmasını, değerlendirmesini ve sorun çözme yeteneklerini geliştirecektir.</p>

UYGULAMALI TEST

	Değerlendirme Ölçütleri	Evet	Hayır
1	Çocukların yaş grubuna uygun resimli bir hikâye kitabı seçtiniz mi?		
2	Sınıf ortamını düzenleyip çocukları uygun şekilde oturtunuz mu?		
3	Hikâye öncesi etkinlikleri yapıp hikâyenizi çocuklara tanıttınız mı?		
4	Kitabı okurken, karakterlerin konuşmalarına ve duygularına göre yüz ifadeleri ve seslendirme kullandınız mı?		
5	Okuduğunuz her sayfanın resmini gösterip kitabın resimlerini bütün çocukların görmesini sağladınız mı?		
6	Kitabı okuduktan sonra çocuklara açık uçlu sorular sordunuz mu?		
7	Çocukları uygun şekilde dinlediniz mi?		
8	Her çocuğu fikrini söylemesi için cesaretlendirdiniz mi?		

DEĞERLENDİRME

Uygulama faaliyetinde yapmış olduğunuz çalışmayı kontrol listesine göre değerlendiriniz.

Yapmış olduğunuz değerlendirme sonucunda eksiğiniz varsa faaliyete dönerek ilgili konuyu tekrarlayınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME-1

Bu faaliyet sonunda kazandıklarınızı aşağıdaki soruları cevaplandırarak ölçünüz.
Aşağıdaki cümlelerde boş yerleri doğru kelimeler ile doldurunuz.

Ölçme Soruları

- 1- İletişimde temel ilkedir.
- 2- Bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma sürecine denir.
- 3- İletişim öğeleri kaynak, mesaj,, alıcı ve geri bildirimdir.
- 4-, kişinin kendisi ve çevresi ile dengeli ilişki kurma ve sürdürmesine yarayan sesli sembollerin yer aldığı bir iletişim sistemidir.
- 5- Etkili iletişim için saygı duymak, doğal davranabilme, ve gereklidir.
- 6- Çocukla iletişimde ve karşılıklı konuşmanın ayrılmaz parçasıdır.
- 7-, çocuk konuşurken kendi görüşlerimizi açıklamadan ve geri bildirim kullanmadan, yalnızca onay tepkileri vererek çocuğu dinlemektir.
- 8- Sorunları ve duyguları hakkında konuşmak için teşvik edilmeye ihtiyaç duyan çocuklara yöneltilen sonu açık sorular ve düz tümcelerden oluşan iletilere denir.
- 9- Etkin dinlemede dinleyen, çocuğun iletilerini doğru anlayıp anlamadığını denetlemek için bilinçli bir şekilde ve sürekli olarak kullanır.
- 10-, bir insanın kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak, onun duygularını ve düşüncelerini anlaması, anladığını da ona iletmesidir.
- 11-bir insanın duygusal durumunu, onun üzüntüsünü ona karşı şefkat göstererek onunla paylaşmaktır.
- 12- Empatinin amacı anlamaktır. amacı ise diğer kişi gibi olabilmektir.
- 13- Kişinin o anda karşılaştığı durum ya da davranış karşısında kişisel tepkisini duygu ve düşüncelerle açıklayan ifade tarzına.....denir.

14- Sorunu olan veya kendinden bir şey anlatmaya çalışan kişinin susmasına veya kendini duyulmamış hissederek küsmesine, içine kapanmasına neden olan uyarı, ikaz, yargılama gibi müdahalelere..... denir.

15-kişinin sorunlarını kendi kendisine çözeceği yeteneğinin olmadığına inanıldığını gösteren bir iletişim engelidir.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız ve doğru cevap sayınızı belirleyerek kendinizi değerlendiriniz. Yanlış cevapladığınız sorularla ilgili konuları tekrarlayınız.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

AMAÇ

Öğrenme faaliyetinde kazandırılacak bilgi ve beceriler doğrultusunda uygun ortam sağlandığında çocukta disiplin ile ilgili önlemleri alabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Çevrenizdeki insanlara ‘disiplin nedir’ diye sorup cevaplarını not ediniz. Daha sonra verilen cevapları sınıfta tartışınız.
- Toplumumuzda çocuk eğitiminde ödül ve cezanın yerini araştırınız. Araştırmanız için çevrenizdeki insanlardan, kütüphaneden, internetten yararlanabilirsiniz.
- Duygusal ve sosyal gelişim açısından önemli olan özdenetim hakkında araştırma yapınız.

2. ÇOCUK EĞİTİMİNDE DİSİPLİN

2.1. Disiplin

İnsan yaşamının her döneminde ve her alanında önemli bir kavram olan disiplin; toplum içindeki tavır ve hareketleri düzenleyen çeşitli kural ve beklentilerden oluşur. Disiplin, çocuk eğitiminin önemli bir parçasıdır. Ancak pek çok yetişkin “disiplin” kavramını anne babaların çocuklarına, öğretmenlerin öğrencilerine terbiye vermek için yaptıkları bir baskı olarak görür ve çoğunlukla “cezalandırma” ile eş anlamlı değerlendirirler. Fakat disiplin uygun verildiği takdirde davranışı yönlendirmeyi amaçlayan bir eğitimidir.

Disiplin çocuğa istenilen davranışları ve alışkanlıkları öğretmek, kendi kendini denetlemeyi ya da iç denetim demek olan ahlak gelişimini sağlamaktır.

Disiplinin gerçek amacı söz dinlemeyen çocukları cezalandırmak değil, onlara bir şeyler öğretmek, yönlendirmek ve içsel denetimlerini oluşturmaktır.

Disiplin, toplumun kabul ettiği ve onayladığı davranış şekillerini tanımlar ve çocuğun bu davranışlar doğrultusunda davranışlarını değiştirmesini sağlar. Çocukların yetişkin davranışları kazanmasına yardımcı olan disiplin, aynı zamanda çocukların kendi davranışlarının sorumluluğunu almasını gerektirir.

Disiplin yalnızca, çocuğa yaramazlık yaptığı zaman uygulanan kurallar dizisi değil, her zaman uygulanması gereken kurallar bütünüdür.

Çocuklar, kurallarını bilmedikleri bir dünyaya doğarlar. Anne babalarının ve çevresindekilerin kendilerinden ne beklediğini bilmezler ve zamanla bunları bilmeye ihtiyaç duyarlar. Büyüdükçe kendilerinden beklenenlerin değişmesi ve çeşitlenmesi ise durumu daha da zora sokmaktadır. Sınırlar, bu öğrenme ve keşfetme sürecinde çok önemli bir role sahiptir, ama ana babaların öğretmeye çalıştığı dersler ve gönderilen sinyaller çok net olmadığı zaman, kolayca yıkılabilirler.

Resim 2.1: Disiplin söz dinlemeyen çocukları cezalandırmak değildir.

Çocukların hepsi, yeterlilik ve yeteneklerini fark etmek ve var olanın üzerine çıkarabilmek için, kendi yaşamlarına ait özgürlük, güç ve kontrole ihtiyaç duyarlar. Yeni doğan döneminden başlayarak çizilmesi gereken sınırlar, çocuğa ihtiyaç duyduğu özgürlük, güç ve kontrol imkânını sağlar. Çocuklara çizilecek sınırların genel hatlarını, ebeveyn belirlemekle birlikte, çocuğun kişilik özellikleri sınırların şekillendirilmesinde, esnetilmesi ya da genişletilmesinde önemli bir etkidir. Ayrıca sınırlar her yaş için farklı düzey ve biçimde olmak üzere yeniden ayarlanmalıdır. Belirlenen sınırlar;

- Esnek ama gevşek olmayan,
- Belirli ama tartışılmaz olmayan,
- Tutarlı ama gerektiğinde değişebilir,
- Zorlayacak ama incitmeyecek ve örselemeyecek nitelikte olmalıdır.

Yetişkinler çocuklarının kendi istekleri doğrultusunda davranış kalıpları gerçekleştirebilmeleri için disiplin tekniklerine başvururlar. Bu teknikler çocukların izleyeceği davranışlar için yol gösterici nitelik taşımaktadır. Böylece çocuklar anne-babaların hangi davranışı olumsuz hangi davranışı olumlu karşılayabileceklerini saptayabilirler. Çocuklar mantıklı ve akla uygun otoriteyi her zaman kabul ederler. Erken çocukluk dönemindeki eğitimde disiplin temel amaçtır. Çünkü disiplin, çocuğun kendini tanımasını ve kontrol etmesini sağlamaktadır. Disiplinin 3 temel amacı vardır:

- Sevgi ve güven ilişkisini geliştirmek,
- Benlik değerinin temelini atmak,
- Başkalarını anlayarak, onların kişiliklerine saygı göstererek model görevini gerçekleştirmektir.

Çocuklar, kendilerini güvende hissetmelerini sağlayacak sınırlar çizilmesini ve belirlenen sınırları korumada kararlı olunmasını beklerler. Güven ve devamlılık duyguları bunlara bağlıdır. Sınırlar güven verir.

Çocuklar, sınırlarını bildiği alanlarda kendilerini güvende hissederler. Çünkü sınırı nereden ve nasıl zorlarsa ne ile karşılaşacağını bilir. O yüzden gereksiz hamleler yapmaz. Bunun tam tersi bir durum yani sınırların geniş, gevşek ve belirsiz olması, bir anlamda sınır olmaması çocuk için çok ürkütücüdür. Çünkü bu koşullarda çocuk neyi, ne zaman, nasıl ve ne için yaptığını ya da yapması gerektiğini bilmediği için gerçek yaşama dair işe yarar deneyimler elde edememektedir. Kurduğu ilişkilerde tutarlı olamamakta, kendi sınırlarının nerede bitmesi gerektiğini bilememekte, başkalarının özgürlüğünü göz ardı edebilmektedir. Sınırlar açısından kontrolsüz ailelerde çocuklar sorumluluk kazanamazlar, çünkü onaylanamayacak davranışları ve seçimlerinden sorumlu tutulmazlar. Kontrolsüzlük, öğrenmeyi azaltır ve aşırı bir test etmeye yol açar.

Sınırların çok katı, tartışılmaz ve değiştirilemez olduğu ailelerde de sıkıntı yaşanır. Aşırı kontrollü ailelerde, çocuklara yeni yollar deneme ve araştırma için gereken özgürlük verilmemekte ve öğrenme için gereken zeminler engellenmektedir. Aşırı kontrol, öğrenmeye engel olur ve isyankârlığı körükler.

Disiplin, çocuğa uyması gereken kuralları öğretir. Disiplin sınırlandırmak, bilgi vermek ve eğitmektir. Disiplinin anahtarı, bunu çocuğa dayatmak yerine disiplinin çocuktan kaynaklanması ya da kendiliğinden oluşmasıdır. Anne-babanın ilk görevi, benlik kontrolü ya da bir çeşit karar olarak nitelendirilebilen disiplini çocukların öğrenmesini, önemli bir görev de destekleyici olmaları ve çocuklarının alıcı olmasını sağlamaktır. Güçlü bir sevginin oluşumu için anne ve babanın çocuğu ile yalnız başına ilişki kurması gereklidir. Disiplin bir anlamda, çocuğun sahip olduğu sorumluluklarıyla yaşantısındaki hareketlerinin doğal ve sosyal sonuçlarını kabul etmesidir. Çocuk iletişim kurduğu andan itibaren kendi özgürlük sınırlarından haberdar edilmelidir.

Resim 2.2: Tehdit ederek korkutmak disiplin değildir.

Disiplinin genel olarak cezalandırma anlamında kullanımı doğru değildir. Disiplin günlük hayattaki uyuma ya da yemek yemek kadar doğal olmalıdır.

Çocuklar hayatlarındaki bazı kurallara uymaya çalışırlar fakat disiplin onların sevgiyi ve güveni hissetmelerine yardımcı olabilir.

Çocuk yetiştirme amacı, çocuğu ceza ile sindirip ıslah etmek olmamalıdır. Amaç çocuğa uyumlu, sorumlu ve saygılı davranış yollarını öğretip çocuğun hem kendi haklarını, hem de başkalarının haklarını gözetmesini, vicdanlı olmasını sağlamaktır.

Ev içindeki disiplin sorunlarının önlenmesi, anne babaların en önemli sorumluluğundan biridir. Bu sorumluluk temelde dört etkileşim alanını içerir:

- Anne babanın çocuklarını sevmeye biçimi
- Anne babanın anne babalık etme biçimi
- Anne babanın birbiri ile ilişki kurma biçimi
- Anne babanın çocuklarını eğitime biçimi

Bu dört etkileşim alanında birbiri ile tutarlı olarak yapılacak değişiklikler sonucunda disiplin duygusu gelişmiş, sorumluluk sahibi, insan ilişkilerinde başarılı, öğrenmeye hevesli, kararlarının arkasında durabilen, özgür bireyler oluşacaktır.

2.1.1. Ailelerin Kullandığı Disiplin Teknikleri

Ailelerin kullandığı disiplin teknikleri genel olarak üç grupta toplanmaktadır.

- Güç kullanımı
- Sevgi göstermeme
- Sonuç çıkarma

Bunlardan birincisi olan "güç kullanımına" fiziksel cezalandırmayı örnek vermek mümkündür. Bu teknikte çocuk temel haklarından ve olanaklarından mahrum edilir. Tehdit edilerek korkutulur. Aileler, çocukların önemli hatalarına ilişkin davranışlarını kontrol edebilirler. Çocuklar cezadan kaçınıp ödüllendirmeye yönelecektir. Güç kullanılarak yapılan disiplin tekniklerinden en önemli öge bunun teşvik aracı olarak kullanılmasıdır. Bunun, daha çok küçük çocuklarda bir disiplin aracı olarak kullanıldığı görülür. Daha büyük çocuklarda ise genellikle bazı haklar ve ayrıcalıklar verilmeyerek tehdit edilir. Alaycılık, çocuğa güç ve fiziksel istismar öğreten bir yoldur. Ailelerin kullandığı disiplin tekniklerini çocuklar, gelecekte büyük ihtimalle kendi çocuklarını yetiştirirken kullanacaktır.

Ailelerin kullandığı ikinci disiplin tekniği "sevgi göstermeme", ailelerin öfkesini ya da hoşnutsuzluğunu ifade eder yani fiziksel olmayan bir tepkidir. Çocuğu önemsememek, onu kardeşlerinden ya da arkadaşlarından ayırmak ve bunu sözle ifade etmek, hayal kırıklığı göstermek bu tip cezalandırmaya örnek teşkil eder. Bu yöntem açık olarak bırakmayı, terk etmeyi içerir ve çocuğun kendini değersiz görmesine neden olur. Bu tip disiplin fiziksel cezalandırmadan daha çok kullanılmaktadır. Çocuktaki suç davranışının oluşumunda bu tür cezaların etkisi çok büyüktür. Çocukta bu tip cezalandırma daha uzun sürelidir ve çocuk suç davranışını daha fazla sürdürebilir.

"Sonuç çıkarma" tekniğini kullanan aileler çocukların davranışını neden göstererek değiştirmeye çalışırlar. Örneğin çocuğa, elini sıcak bir sobaya değerse sonuçta nasıl tehlikeli bir durumla karşılaşacağı anlatılır. Sonuç çıkarma tekniğinde çocuk, istenilen davranışı yapmasını sağlamak için ikna edilmeye çalışılır. Bu yüzden de özel davranış kalıpları gerekir. Sonuç çıkarma tekniği ne fiziksel cezayı ne de duygusal cezayı içerir. Çocukların davranışlarını isteyerek değiştirmelerini ve bunu kabul etmelerini sağlayan bir disiplin tekniğidir ve ergenlikte daha çok kullanılır.

Ailelerin disiplin uygulaması çocukların davranışlarında farklı biçimlerde, açık bir şekilde kendini gösterir. Farklı sonuçların oluşması da son derece normaldir. Çocuğa bakış açısı, çocukla ilgili beklentiler ailede geçerli disiplin anlayışını belirleyen etkenlerdir. Ayrıca anne ve babanın uyguladıkları tüm disiplin yöntemlerinin seçiminde kişisel deneyimler kadar yakın çevrenin, gelenek ve göreneklerin etkisi de büyüktür. Anne ve babanın kişilik yapısı, anne-baba-çocuk ilişkisi, çocuk yetiştirme ve ona uygulanan disiplin yöntemiyle yakından ilgilidir.

2.1.1.1. Disiplin İçin Önemli İlkeler

- **Tutarlılık:** Disiplin için en önemli ilkelerden biridir. Ana-baba, çocuğun uygun olmayan bir isteğine birkaç kez "hayır" dedikten sonra sonunda "evet" diyorsa çocuk ısrar etmesinin işe yaradığını öğrenecektir.
- **Ana-babanın söz birliği ve iş birliği yapması:** Disiplin için çok gereklidir. Anne çocuğa "Dışarı çıkmadan önce oyuncaklarını topla." dediğinde baba "Bırak gitsin, arkadaşları bekliyor." diyorsa çocuk işine gelen kuralı dinleyecektir.
- **Ana-babanın davranışlarıyla çocuğa örnek olması:** Anne babanın, öğrettikleri kuralları kendilerinin de sergiliyor olması gerekir. Kardeşine vurduğu için çocuğunu döven bir baba "kimsenin kimseye vurmaması gerekir" kuralını önce kendisi bozmuş olur. Çocuklar ana babaların birbirilerine nasıl davrandıklarını gözlemlerler. Eşini sürekli eleştiren ya da ona alaycı bir şekilde yaklaşan bir babanın yanında çocuğun kardeşine olumlu ve saygılı davranması beklenemez.

Etkinlik 1:

Ailelerin kullandığı disiplin teknikleri;

- Güç kullanımı
- Sevgi göstermeme
- Sonuç çıkarma

Sınıfta gruplara ayrılarak bu üç ayrı konuyu işleyen doğaçlamalar yapınız.

Etkinlik 2:

Çocukta disiplin kavramını işleyen bir sunu hazırlayınız. Sununuzu sınıfta arkadaşlarınıza gösteriniz.

2.2. Ödül ve Ceza

Çocuklara verilen ödül ve cezalar, toplumsal sorunlardan birisidir. Öncelikle ödül ve ceza verebilmek birisi “bunları verme yetkisi taşıyan”, öteki de “bu yetkinin kullanılacağı konumda olan” kişiler arasında hiyerarşik bir durumun varlığına işaret eder. Çocuk konusunda yetkili olan annedir, babadır, öğretmendir, yetkili olan “birisi”dir. Çocuk da kaçınılmaz olarak bu yetkinin objesi olur. Bu özelliğiyle de ödül ve ceza mekanizması, çocuğun toplumsallaşma sürecini olumlu ya da olumsuz biçimde etkiler.

Günümüz eğitim anlayışında disiplin, bir cezalandırma sistemi olmaktan çok, çocukların kendi kendilerini kontrol etmeleri konusunda başvurulan bir yardımcı yöntemdir. Disiplin, çocuğun kendi kendisini kontrol etmesini, diğer çocuklara ve çevreye uyumunu sağlayan bir eğitim aracı olarak ele alınca, cezalandırmanın yerini mantık ve anlayış alır. Çocuk, davranışlarını kendi kendine değerlendirir ve hatta yanlış yaptığı zaman kendisini de eleştirebilir.

Bir tür idare metodu olan disiplinde farklı metotlar kullanılmaktadır. Doğru disiplin metodu çocuğa çeşitli yollarla toplumsallaşmayı öğretmektedir. Ailelerin, çocuklarını disipline sokma çabaları çocuklarıyla ilgilendiklerinin bir kanıtıdır. Normal olarak çocuk, anne-babasının hiçbir disiplin uygulamayışını ilgi noksanlığı olarak yorumlayacaktır. Çocuğu istediğiniz şekilde disipline sokmanın en önemli şartı onun, sizin kendisine önem verdiğinizi bilmesi ve hissetmesidir.

Araştırmalar çocukların emeklemeye ve çevrelerini keşfetmeye başladıklarında disipline sokulmaya hazır olduklarını belirtir. Çocuğun hareketlilik kazandıktan sonra hayatındaki disiplin, onun olumlu ilişkiler kurmasında kolaylık sağlayabilir.

Ödül ve Ceza:

- **Çocuk için anlamlı olmalı**
- **Davranıştan hemen sonra verilmeli**
- **Ödül veya cezanın nedeni belirtilmeli**

2.2.1. Ceza

Ceza; çocuk için yaptığı kötü davranışın ardından gelen ve o davranışı tekrarlamasını önlemeye yönelik, ebeveyn veya başka bir yetişkin tarafından uygulanan davranıştır. Ebeveynin (veya cezayı uygulayanın) yaptığı; istenmeyen davranışın ortadan kalkması için çocuğu istemediği, çocuk açısından hoş olmayan bir yaşantı içine sokmaktır. Dayak, gurur kırıcı sözler, sarsma, itekleme, sevgi göstermeme, yiyecek-içecek vermeme, aşırı yüksek sesle bağırma, ateşle çocuğun tenine yaklaşma, sert veya yumuşak cisimleri sinirli ve sert hareketlerle fırlatma, elindeki çikolatayı istenmeyen davranışı yüzünden elinden alma... gibi daha çok uzatabileceğimiz davranışlar çocuğu yıpratmak, kendine yöneltmek ve daha da hırçınlaştırmaktan başka hiçbir şeye yaramaz ve bu davranışlar çocuk veya yetişkin, kime karşı uygulanırsa uygulansın nefret uyandırır.

Ceza, çocukta korku yaratır. Çocuk davranışı yapmak istemediğinden değil de cezadan korktuğu için yapmaz. Ancak ceza da ödül gibi zamanla etkisini kaybeder. Çocuk cezaya alışır ve istenmeyen davranışına devam eder.

Cezalandırmada amaç istenilmeyen davranışların azaltılmasıdır. Cezalandırma azarlama, dayak gibi hoşla gitmeyen davranışları içerir. Yaygın olarak cezalandırma, dayakla birlikte kullanılır ama bu çok yanlış bir davranıştır. Ceza ile yürütülen eğitim zamanla işlevini kaybeder. Çünkü çocuk yaptığına pişman olacağına, intikam hayallerine dalar. Çocuğun düşündüğü odak nokta, artık işlenen suç veya olumsuz davranışların sonuçları değil, cezanın getirdiği duygulardır.

Çocuklara toplumsal yaşamın gereği, kurala uyma bilinci ilk çocukluk döneminden itibaren verilmelidir. Çocuk bu evrede kurallara uymayı oyun yoluyla ve yaşayarak öğrenebilir.

Bu konuda anaokulları, kurallara uyma açısından organize birer kurum görünümündedirler. Çocuk burada birlikte hareket etmeyi iş birliğine dayalı faaliyeti, birlikte oyun oynamayı ve dayanışmayı öğrenir. Bütün bunları öğrenirken, başka arkadaşının hakkına ve özgürlüğüne saygılı olma, sınıfta sessiz durma, başkasının oyuncağını almama, öğretmenin uyarılarını dinleme, sıra olma gibi ilk temel kuralların da bilincine varabilir.

Genelde çocukların yaşları ve hataların büyüklüğüne göre cezalandırılmaları şu aşamalarda yapılmalıdır:

- **Uyarılmalı:** Çocukların ilk yaptığı hata eğer çok büyük sonuç doğurmayacak şekildeyse uyarılmakla yetinmelidir. Uyarının da bir cezalandırma olduğu unutulmamalıdır. Bu, yeri geldiğinde anlık bir kaş çatılması şeklinde de olabilir. Bu çocuğa mesaj olarak yaptığı davranışın onaylanmadığı tepkisinin iletilmesidir.
- **Konuşulmalı:** Yapılan hatanın şiddeti artmış ise ya da tekrarlayan bir hataysa çocuk ile yaşına uygun bir şekilde, bu durumun hatalı olduğu ve doğrusunun ne olduğu, davranışın tekrarı halinde zararının neler olacağı konuşulmalıdır. Bu açık olarak sizin tarafınızdan bu davranışın istenmediğinin belirtilmesidir.

- **Cezalar hatırlatılmalı:** Yapılan hatanın devamı durumunda, hatanın büyüklüğü ne olursa olsun anne baba tekrar çocuğu ile sevgi ve ılımlı bir ortam oluşturarak, çocuğa yönelik aşırı tepki ve yargılamadan kaçınarak konuşmalı ve çocuğa bu davranışın tekrarı halinde ne türlü cezaları alabileceğini belirtmelidir. Bu noktada çocuğun yaşına göre anne babanın konuşma tarzı ve üslubu çok önemlidir. Kesinlikle durum mücadele ve tartışma ortamına dönüştürülmemelidir. Çünkü bu ortam iki tarafa da zarar verir, ilerleyen dönemlerdeki ilişkiyi zedeler.
- **Ceza uygulanmalı:** Konuşma ve söylenen cezalandırma ikazlarına rağmen devam eden yanlışlarda, anne babanın bahsettiği cezayı uygulaması gerekir. Anne babalar, yapamayacağı cezalandırma yöntemini çocuğa kesinlikle söylememelidir. Ancak cezalandırmayı yapmak istemedikleri veya yapamadıkları zamanlarda hafifletici sebeplere karşılık olarak cezadan vazgeçebileceklerini önerebilirler. Örneğin ceza olarak dışarı parka götürülmeyecekse çocuğa , “odanı toparlarsan senin cezanı affedebilirim” denebilir. Cezalandırmanın şekli çok önemlidir. Çocuk psikiyatristlerinin önerdiği cezalandırma yöntemi, çocuğun sevdiği şeylerden mahrum edilmesi şeklindedir. Fiziksel cezaların çocuklara uygulanması son derece sakıncalıdır ve çocukların anne baba ile ilişkisini zedeler ve ortamı daha gergin hale getirir. Erken yatma, planlanan bir gezinin iptali, odasında yalnız olarak iki-üç dakika beklemesi gibi basit cezalandırma tekniklerinin kullanılması da uygun olur. Ama cezalandırılma sırasında çocukların gururu incitilmeden ve öz güvenleri zedelenmeden uygun bir dil ile bunun yapılması gerekir.
- **Uzmana başvurulmalı:** Alınan bütün önlemlere rağmen önüne geçilemeyen sıkıntılar için anne babalar bir uzmana başvurmaktan çekinmemeliler. Çünkü bu durumlarda davranış bozukluğu, karşı gelme bozukluğu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite durumu, çocukluk çağı depresyonları, uyum güçlükleri gibi sorunlar eşlik ediyor olabilir.

Çocuk için, aşırı koruma ve hoşgörünün egemen olduğu eğitim ve disiplin anlayışı kadar, aşırı sert ve otoriter bir uygulamanın da yanlış ve zararlı olduğunu kabul edilmelidir. Disiplin tutarlı olmalıdır. Çocuk izin verilen davranışlar kadar izin verilmeyen davranışların da ne olduğunu bilmelidir. Anne-baba disiplin konusunda aynı fikirde olmaya gayret göstermelidir. Fikir ayrılığı olduğunu sezen çocuk, bunu her fırsatta istediğini elde etmek için kullanacaktır.

Tutarsız, katı, hoşgörüden uzak ve baskılı disiplin uygulaması olumsuz ve itaatsiz çocukların yetişmesine neden olacaktır. Öte yandan çocuğu tümüyle dürtü ve isteklerinin doğrultusunda serbest bırakan, aşırı hoşgörülü ya da umarsız bir yetiştirme tarzı da başkalarının zararına isteklerine doyum arayan, bencilce davranışların ortaya çıkmasına yol açacaktır. Çocukların bu olumsuz davranışları, anne-baba-çocuk ilişkisini gelişiminin ileri evrelerinde daha da bozabilecektir. Hatta antisosyal davranışlara ve suçluluğa dönüşebilecektir.

2.2.1.1. Çocuktaki Olumsuz Davranışlara Cezasız Nasıl Engel Olabiliriz

- Önleyici açıklamalarda bulunarak beklentilerin açık dille çocuğa söylenmesi
- Beklenen davranışlara büyüklerin örnek olması
- Çocuğun iyi alışkanlıklar geliştirmesine yardımcı olmak, yol göstermek ve yaptığı zaman takdir etmek
- Olumsuz davranışın nedenleri üzerinde düşünmek
- Olumsuz davranışının etkilerini göstererek pişmanlık duymasını sağlamak
- Çocuğun olumsuz davranışının sonuçlarını yaşamasına müsaade etmek
- Onları anlamaya çalışmak

2.2.2. Ödüllendirme

Gerek çocuk eğitiminde, gerekse anne-baba ve çocuk üçgeninde sevginin özel bir yeri, anlamı ve etkisi bulunmaktadır. Ancak sevgi sözcüğünün tanımında görüş birliği olmadığı görülür. Sevgi, anne ve baba tarafından farklı yorumlanır. Kimine göre çocuğu sevmek, öpmek demektir. Kimine göre de kucaklamaktır. Oysa sevmek çocukla bütünleşmek, onunla bazı etkinliklerinde beraber olmak ve bir birey olarak onun gerçeklerini anlamaktır.

Resim 2.3: Çocuğu sevmek, ona zaman ayırmak, onunla oyun oynamaktır.

Anne babanın çocuğun davranışlarının şekillenmesinde çocuğun başarılarını, doğru davranışlarını, onaylanması gereken tavırlarını, ödüllendirmesi önemlidir. Nasıl ki istenmeyen davranışların ve yanlışların kalmaması için cezalandırma yöntemine başvurulur, aynı şekilde ödüllendirme yöntemini de uygun kullanmaları çocuk eğitimi açısından önemlidir.

Çocuğun olumlu davranışlarının onaylanması bebeklik döneminde başlar. Bir hareket yaptıktan sonra bebek, annenin veya babanın yüzüne bakar ve onlardan tasdik bekler. Eğer o davranış onaylanırsa (gülümseme, kafa sallama, dokunma, ses ile onaylama, ona bir şey verme vb.) bebeğin o davranışı giderek güçlenir. Ama anne baba tarafından o davranıştan sonra olumsuz bir tavır (görmezden gelme, kaş çatma, ses ile ikaz, el ile engelleme, onu o ortamdaki uzaklaştırma vb.) olursa o davranış uzun süre devam etmeden giderek gücünü kaybeder.

Çocukla kurulacak iletişim sürecinde anne-babanın eleştirici bir tutum içinde olmaması gereklidir. Çocuk, kendine zorla kabul ettirilmeye çalışılan bir istekle karşılaştığında, sevgiyi kaybetme korkusu içine girmektedir. Bu durum, çocukta isteklerinin anlaşılmadığı duygusu uyanınca da görülmektedir. Aynı durum anne-baba için de geçerlidir. Onlar da karşıt isteklerini çocuğa zorla kabul ettirmek isterken, çocuğun sevgisini kaybetme korkusunu duymaktadır. Birçok anne-baba, çocuklarının bağımsızlık kazandığını görmekten endişe duyarlar. Bu endişe sadece kendilerinden bir şeyler koparılmasıyla ellerinde hiçbir şey kalmamış gibi hissetmelerinden kaynaklanmaktadır. Aynı endişenin temelinde, kendi yardımları olmaksızın çocuğun yalnız başına olamayacağı inancı da yatmaktadır.

Çocuk disiplinde, cezalandırmadan daha etkili bir yol olan ödüllendirme ile çok daha olumlu sonuçlar alınabilir. Başarılı olduğu zaman ödüllendirilen çocuk, ileride de başarılı olma isteği göstermektedir. Özellikle ilk yıllarda ödüllendirme etkin olmaktadır. Ancak ödüller maddi nitelikte olmayıp çocuğun davranışlarına karşılık anne-babanın göstereceği duygu ve davranışlar şeklinde olmalıdır. Uygun davranışların maddi yönden ödüllendirilmesi, çocuğun materyal nesnelere gereğinden fazla önem vermesine yol açabilir. Sadece maddi doyumların hayatta gerçek mutluluğu yaratmaması nedeniyle bu da istenilmeyecek bir gelişmedir. Kendisinin onaylandığını belirtmek yerine maddi ödüllerin kullanılması, çocuğun insanca duyguların önemini anlamasını ve yakın ilişkilerin doğuracağı mutluluğu tanınmasını engellemektedir. Bu yolla, istenilen davranışlarla sevgiyi temsil eden nesnelere arasında bağlantı kurulmuş olmaktadır. Çocuğu sürekli olarak maddi değerlerle ödüllendirmek, onda maddi değerlere sahip olma arzusunun da geliştirmektir. Maddi değerleri anne-babasının kendini benimsemesi ile eş değerde gören bir çocuğun sevgi açığını gidermesi için bir sevgi göstergesi olarak gittikçe daha fazla oyuncak istemesi olağandır.

Hiçbir çocuk sahip olma içgüdüğü ile doğmaz. Onun, böyle davranması sonradan öğretilir. Aynı şekilde çocuğun olumsuz davranışlarını cezalandırmak için oyuncaklarını elinden almak, onun sahip olduğu maddelerin önemini artırmasına ve insan davranışlarına karşı ilgisiz kalmasına neden olur. Bu durumda çocuk, bir nesneyi kaybetmekle anne-baba sevgisini de kaybedeceğini düşünür ki bu da onun için nesnelere sahip olmakla sevgiye sahip olmanın eş anlamda olduğunu ifade eder. Sürekli maddi yönden ödüllendirilmiş veya elindeki maddi değerler alınarak cezalandırılmış bir çocuk anne-baba ve çevre ilişkilerini bir pazarlık ortamına dönüştürür. Her başarısı için bir maddi ödül bekler ve istediği alınmadığı sürece bir işi başarmış olmanın zevkini duymaz. Pek çok çocuk da merakını giderdiği, yeni ufuklar açtığı için öğrenmeyi tek başına bir ödül olarak görür. Bu tür ödüllendirme tekniği son derece önemli sosyal içerikler taşımaktadır. Bu şekilde ödüllendirilen çocuklar maddeci, doyumsuz, hırslı ve insani değerleri ikinci plana iten bir insan haline gelmektedir.

Birçok yetişkin, kötü bir şey yapmadıkça çocuk ile ilgilenmez. Bu tip anne-babalar çocukları ile ilgilenmek için özel bir zaman ayıramadıkları gibi, çocuğun yaptıklarıyla ve onun için büyük anlam ve önem taşıyan faaliyetler ile de ilgilenmezler. Bu tutumdaki anne-babaların çocukları, çok kısa sürede ilgiyi çekmenin en iyi yolunun, istenmeyen şekilde davranmak olduğunu anlar ve anne-babaların tepkileri de onların bu düşüncelerini doğrularak, ilgi tekniklerini sürdürmelerine neden olurlar.

Çocuk, temelde ilgi ve şefkat gösterilerek ödüllendirilmelidir. Birçok yetişkin çocuğa yakınlık ve şefkat göstermenin, onu başka insanların duygularına karşı hassaslaştıracak ve duygulara önem verme yoluyla, insan ilişkilerinin ve dış dünyanın bilincine daha iyi varabileceğini unutmamıştır. Çocuklara hayatın önemli gerçeklerini sorunlarını öğretmede ve onları yaşama hazırlamada anne-baba sevgisinin yaratamayacağı bir mucize yoktur. İlgi ve şefkat göstermek, gerçek ödülün insanlar arası ilişkiye dayandığını göstermektedir. Anne-baba için hiçbir şey çocuğuna insan ilişkilerinin değerini anlatmak ve benimsetmek kadar doyurucu ve huzur verici olamaz.

Çocuğu ödüllendirmenin derecesi ve şekli yaş ve ailenin durumuna göre genelde değişiklikler gösterir. En iyi ödüllendirme maddi ödüllendirme değil, duygusal ödüllendirmedir. Kendisine sürekli bir şeyler alınmaya alıştıran çocuk, gün gelecek en iyi ve en pahalı hediyelerle bile doyum bulamayacaktır. Ama anne babasının öpmesi, kucaklaması, gezdirmesi, onunla oynaması, ona güzel sözler söylemesi şeklindeki ödüllendirme en sağlıklı ve en başarılı ödüllendirmedir. Anne babaların bu türlü bir duygusal ödülün yanısıra imkânları ölçüsünde ek hediyeler vermesi de çocuğu ödüllendirmenin diğer yoludur. Yetişkinlerin, hediyelerdeki maddi büyüklük yerine manevi değeri ön plana çıkarmaları daha doğru olur.

Çocuklar için anlamı büyük ödüller sadece oyuncaklar, kıyafetler vb. maddi değer taşıyan ödüller değildir. Etkinlik ödülleri de çocuklar için çok değerlidir. Örneğin babasıyla maça gitmek, değişik oyunların oynandığı mekânlarda bulunmak, maket, yapboz yapmak, basketbol oynamak gibi... Çocuğun, beklemediği anda toplum içinde olumlu davranışından övgüyle söz edilmesi gibi sosyal ödüller de son derece önemlidir.

Ödül, iyi alışkanlıkları geliştirmek için ölçülü kullanılmalıdır. Çocuğun eğitiminde takdir ve teşvik (Bu işi çok iyi başarmışsın, seninle gurur duyuyorum.) daha çok önemlidir. Çünkü zamanla ödülün etkisi kaybolur ancak çocuk anne babasının takdirini duymak için o davranışını tekrarlar.

Yaşa göre, ödüllendirme şu şekillerde olmalıdır:

- **Bebeklik döneminde ödüllendirme şekli:** Öpme, okşama, sevmeye, kucaklama, onunla oynama, onu besleme, gezdirmeye, onunla meşgul olma, onunla konuşma, onu sevdiğini hissettirme vb. Bu davranışların normal zamanda yapılması zaten gereklidir. Ancak ödüllendirilmek istendiğinde özellikle yapılması önemlidir.
- **Okul öncesi dönemde ödüllendirme şekli:** Öpme, okşama, sevmeye, kucaklama, onunla oynama, onunla gezme, birlikte vakit geçirme, söz olarak onaylandığını vurgulama, onun hoşuna gidecek iltifatlar söyleme, onun sevildiğini hissettirme, onun gelişim dönemine uygun oyuncak ve hediyeler alma (bu hediyelerin manevi değeri ön plana çıkarılmalıdır).
- **Okul döneminde ödüllendirme şekli:** Öpme, okşama, sevmeye, onunla oynama, onunla birlikte gezme, birlikte ders çalışma, onaylandığının hissettirilmesi, onun kabiliyetlerini ön plana çıkaracak program ve aktivitelere yönlendirme, onun hoşuna gidecek iltifatlar söyleme vb.

Çocuklar ödüllendirilmek veya cezalandırılmak için dünyaya gelmemişlerdir. Çocuğa verilebilecek en büyük ödül, anne-babasıyla mutlu bir ortamda yaşamasıdır. Çocuğa en büyük ödül, kendisini anlayan ve anlatabilen anne-babaya sahip olmaktır.

Etkinlik 3:

Çocukluğunuzda yaşamış olduğunuz ödül ya da cezayla ilgili unutamadığınız bir anınızı kompozisyon şeklinde yazıp arkadaşlarınızla paylaşınız.

2.3. Öz Denetim Geliştirme

Öz denetim, kişinin bazı kuralları benimsemesi ve dış uyarılara gerek kalmadan bu kurallara kendi kendine uyması ve uygulamasıdır. Kısaca, çocuğun kendi kendini yönetme yeteneği kazanmasıdır. Aslında disiplin uygulamalarıyla varmak istenilen hedef budur. Çocukların kuralları benimsemeleri, ne yapıp ne yapılmaması gerektiğini bilip kendi kendilerine yapmaları, sürekli uyarı ve kontrole gerek kalmadan görevlerini yerine getirmeleridir. Örneğin diş fırçalama, banyo yapma, ödevlerini zamanında yapma, gece belirli bir saatte yatma, eşyalarını toplama vs. Bu şekilde hem anne-baba sürekli ikaz ve kontrol rolünden kurtulur hem de bu sebeple oluşabilecek sürtüşme ve problemler önlenmiş olur.

Öz denetim eğitiminde, ilk temel yaklaşım çocuklara ne yapıp ne yapmaması gerektiğini açıklamak, ona yol göstermektir.

Disiplin kavramı, özgürlük ve otorite kavramları ile birlikte incelenmesi gereken bir kavramdır. Çünkü disiplin olgusu içerisinde özgürlük ve otorite birbiri içine girmiş, birbirini bütünleyen kavramlar halindedir. Kişisel ve öznel nedenler, yetişkinleri çocuğun özgürlüklerini sınırlamaya zorlamaktadır. Çocuğun özgürlük içindeki hareketliliği, anne-babanın rahatını kaçırabilecektir. Çünkü yetişkin için en kötüsü, özgür bıraktığı çocuğu artık denetleyememe kaygısıdır. Bir çocuğun baskı olmadan da iyi şeyler yapabileceği düşünülemez. Eğitimde özgürlük, anne-babanın gözünde çoğu kez bir anarşi özelliği taşımakta, kendinden korkan, kendine güveni olmayan anne-baba, çocuğu baskı altında tutmakta, engellemekte ve bunalıma sürüklemektedir. Özgürlük yönünden baskıcı tutumun tam karşısında yer alan tutumda kişisel ve özel nedenlerin varlığı saptanabilir. Kişisel rahatını kollayan anne-baba, çocuğu istediği her şeyi yapmakta serbest bırakabilir. Çocuğu yaşı için gereğinden fazla sayılabilecek bir özgürlük ortamına itebilir. Güçlükler karşısında yalnız bırakır. Çocuğun ihtiyacı olan güvenliği sağlamaz, sevgi vermez. Anne-babanın otoritesi mutlak itaat beklemektedir. Otorite konusunda da özgürlük konusunda olduğu gibi benzer yanlış tutumlarla karşılaşılabilir. Bunun nedeni otorite olgusuna ilişkin kavramların birbirine karıştırılmasıdır. Gerçekte en ciddi hata otoritenin kendisine değer vermektir. Otorite, çocuğun yaşamı yönünde uygulandığı ölçüde gerçek değerini kazanır.

Çocukta öz denetimin gelişmesi için disiplinde otoritenin yanısıra belli bir özgürlük payının da olması gerekir. Katı kurallar çocukta kaçamak yapma ve boşluklardan yararlanma eğilimi doğurur. Kuralları öğretmek ve çocuğu bir düzeye sokmak yeterli değildir.

Çocuk denetim altında değilken de öğrendiklerini uygulayabilir. Çocuk tek başına kaldığı zaman da kurallara uyabiliyor, davranışlarını düzenleyebiliyorsa iç disiplinin de başarılı olmuş demektir. Çocuk davranışları özümsemiş, kendi kendine yetme becerisini kazanmıştır. Doğru ile yanlış birbirinden ayırabilmektedir. Çocukta doğru ve yanlış kavramı olarak nitelendirilen duygu "vicdan" adı verilen iç duygu şeklinde gelişmektedir. Vicdan aslında insanın iç dünyasında var olan, karşı geldiğinde kişinin suçluluk duygusuna kapıldığı bir ahlak kuralları dizisinden oluşmaktadır. Ortaya çıkmaya hazır suçluluk duyguları, etkilerin kontrolünde önemli bir rol oynar. Suçluluk, son derece tedirgin edici bir duygudur. Bu özelliği ile insanları, vicdanlarına aykırı davranmaktan kaçınmaya yani öz denetime yöneltir.

Bir çocuk, etkili bir vicdan geliştirmeden büyüdüğünde ve benimsenmiş bir değer yargısı sisteminden yoksun kaldığında, başkalarına zarar vermeyi önemsemez. Genel olarak vicdanı gelişmemiş bir çocuğun tek korkusu yakalanıp cezalandırılmaktır. Doğru, yanlış kavramları uygunsuzdur ve öz denetimi zayıftır.

Öz Denetimle İlgili Olumlu Kavramlar	Öz Denetimle İlgili Olumsuz Kavramlar
Sınır koyma	Korku
Sorumluluk	Öfkelilik
Göze alma	Bencilik
Kararlılık	Bireycilik
Denetim	Dağınıklık
Planlılık	Sabırsızlık
Öz güven	Başboşluk
Disiplin	Kararsızlık
İstikrar	Güvensizlik
Cesaret	Lakayt olma
Strateji	Disiplinsizlik
Kanun	Vurdumduymaz olma

Çocukların doğru kararlar alabilmeleri ve inisiyatif kullanabilmeleri için;

- Çocuğun küçük hatalarını büyütmeyin.
- Ona seçme hakkı tanıyın.
- Süreç içinde doğru seçenekler için gösterilen çabayı mutlaka övün.
- Çeşitli problem durumları tasarlayarak olası sonuçlarla ilgili tahminlerde bulunmasını isteyin. Sonuçları tahmin etmek ona problem oluşmadan önce durumları değerlendirme fırsatını verir.
- İsteklerinizi mantıklı açıklamalarla iletin.
- Onu koşulsuz sevin ve sevginizi ifade edin.
- Tutarlı olun.
- Ona güvenilir bir çevre hazırlayın.
- Rasyonel olun. Kızgınlık, korku ya da intikam duygularıyla harekete geçmeyin.
- Fiziksel cezalar vermeyin.
- Sınırları belirgin bir yaşam alanı oluşturun. Her zaman, her yerde içinden geldiği gibi davranamayacağını, çevresinin ihtiyaçlarını ve hassasiyetlerini de gözetmesi gerektiğini vurgulayın.

2.3.1. Öz Denetim Sorunlarını Önlemek İçin

- **Kurallar koyun:** Basit, anlaşılır, çocuğun yaşına göre değişebilen ve yenilenebilen, kişilik yapısı ve özel durumuna uygun kurallar koyulmalıdır.
- **Kuralların nedenini izah edin:** Kuralların nedenleri, bu kurallara uymanın yararları, uyulmadığı takdirde yaşanabilecek sorunlar hakkında açıklamalar yapılmalıdır. Örneğin bütün çocukların cips sevdiğini fakat fazla cips yemenin karaciğere zarar verdiğini bu nedenle her gün cips yememizin sağlıklı olmayacağını söylemeniz gibi.
- **Net bir dil kullanın:** "Böyle yapma, şöyle yap!" yerine hangi davranışların ne zaman yapılması gerektiği çocuğa net bir dille anlatılarak öğretilmelidir.
- **Görev ve sorumluluk verin:** Çocuğa kuralların uygulanmasında aktif görev ve sorumluluk verilmelidir. Örneğin dağınık bir odayı toplamak kendi gözümüzde nasıl büyürse çocuğun gözünde de büyür ve çocuk emirlere direnir. "Çabuk oyuncaklarını topla.", "Her şeyi yerlerine yerleştir." demek yerine "Gel odanı birlikte toplayalım, sen şu oyuncakları topla, ben de boyaları." veya "Tabağındaki yemek bitmeden kalkmak yok." yerine "Yiyebileceğin kadar yemeği sen kendin tabağına al ama unutma hepsini bitirmelisin." gibi.
- **Fiziksel ceza vermeyin:** Fiziksel cezalar kesinlikle eğitimin bir parçası değildir.
- **Katı bir disiplin anlayışından vazgeçin:** Ceza korkusu ile hareket eden çocuk bağımsız düşünemez. Doğru yolu kendiliğinden bulamaz. Ceza korkusu ve baskı ile yetiştirilen çocukta öz denetim gelişmeyeceği için yetişkin yaşamında davranışlarını kontrol etmekte güçlük çekebilir.
- **Onun adına siz karar vermeyin:** Seçim hakkı tanıyın. Bu aynı zamanda onun davranışlarının sorumluluğunu alması için iyi bir gerektir.

Tüm bu açıklamalar çerçevesinde ele alınınca disiplini çocuğun elini, kolunu bağlayan yasaklamalar değil, özgürlüğün en iyi biçimde kullanılmasını sağlayan kurallar bütünü olarak görmek daha kolay olacaktır.

Etkinlik 3:

'Öz denetim geliştirmede toplum olarak ne kadar başarılıyız?' konusunu sınıfta tartışınız.

UYGULAMA FAALİYETİ

Aşağıdaki etkinliği duygusal gelişimde öz denetimi geliştirmek ve desteklemek amacıyla kendi arkadaş gruplarınızla yaptıktan sonra, erken çocukluk eğitimi veren bir kurumda çocuklarla yaş düzeylerine uygun öykülerle uygulayınız.

Aşağıda verilen problem durumunu okuyunuz. Bu durumda siz olsaydınız ne yapardınız?

‘Çocuk kola içmekten çok hoşlanıyordu. Ailesi ona kolanın zararlarını sürekli anlatıyordu. Çocuk bunu anlamaya çalışıyordu. Bir daha kola içmeyeceğine dair annesine söz verdi. O gün arkadaşının doğum gününe gitti. Masada duran kolaya baktı. Canı içmek istedi. Ben şimdi ne yapacağım? diye düşünmeye başladı.

Sonunda

Çocuğun ne yaptığı hakkında tahminler yürütünüz. Yapması gereken doğru davranışı ve neden yanlış yaptığını veya neden doğru davrandığını tartışınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Sınıf ortamını düzenleyiniz ve çocukları uygun şekilde oturtunuz.	➤ Sandalyeleri ya da minderleri yarım ay şeklinde dizerek çocukların hepsini görebileceğiniz şekilde oturtunuz.
➤ Bir problem durumu oluşturunuz.	➤ Çocukların yaş seviyelerini dikkate alınız.
➤ Problem durumunu hikâyeleştirip çocuklara okuyunuz ya da anlatınız..	➤ Okurken ya da anlatırken jest ve mimiklerinizi uygun şekilde kullanmaya dikkat ediniz.
➤ Hikâyenin sonunu çocukların tamamlamasını sağlayınız.	➤ Çocukların hepsine söz hakkı vererek tahminler yürütmelerini sağlayınız.
➤ Çocukları iletişim yöntemlerine uygun bir şekilde dinleyiniz.	➤ Dinlerken gözlerine bakmayı ve geri bildirim (feedback) vermeyi unutmayınız. Çocukları dinlerken, onların fikirlerini önemseyip onlara hissettiriniz.
➤ Yapılması gereken doğru davranışın ne olacağını tartışınız.	➤ Doğruların ve yanlışların nedenlerini açıklayınız.
➤ Her çocuğu fikrini söylemesi için cesaretlendiriniz.	➤ Hikâye ile ilgili farklı görüşlerin ve duyguların paylaşılması, çocukların olaylara değişik açılardan bakmasını, değerlendirmesini ve sorun çözme yeteneklerini geliştirecektir.
➤ Doğru davranışları tahmin eden çocukları ödüllendiriniz.	➤ Söz olarak onaylandığını vurgulama, onun hoşuna gidecek iltifatlar, alkışlama vb. duygusal ödüller kullanınız.
➤ Hikâyenizi drama yoluyla canlandırınız.	➤ Çocuklara rol dağılımı yaparak hikâyenizi dramatize ediniz.

UYGULAMALI TEST

Aşağıda hazırlanan değerlendirme ölçütlerine göre yaptığınız çalışmayı değerlendiriniz. Gerçekleşme düzeyine göre EVET/HAYIR seçeneğini uygun olan kutucuğa işaretleyiniz.

	Değerlendirme Ölçütleri	Evet	Hayır
1.	Sınıf ortamını düzenleyip ve çocukları uygun şekilde oturtunuz mu?		
2.	Öz denetimi geliştirmek ve desteklemek amacıyla bir problem durumu oluşturdunuz mu?		
3.	Problem durumunu hikâyeleştirip çocuklara anlattınız mı?		
4.	Hikâyenin sonunu çocukların tamamlamasını sağladınız mı?		
5.	Çocukları iletişim yöntemlerine uygun bir şekilde dinlediniz mi?		
6.	Yapılması gereken doğru davranışın ne olacağını çocuklarla tartıştınız mı?		
7.	Her çocuğu fikrini söylemesi için cesaretlendirdiniz mi?		
8.	Doğru davranışları tahmin eden çocukları ödüllendirdiniz mi?		
9.	Hikâyenizi dramatize ettiniz mi?		

DEĞERLENDİRME

Uygulama faaliyetinde yapmış olduğunuz çalışmayı kontrol listesine göre değerlendiriniz.

Yapmış olduğunuz değerlendirme sonucunda eksikleriniz varsa faaliyete dönerek ilgili konuyu tekrarlayınız.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

ÖLÇME SORULARI

Bu faaliyet kapsamında kazandığınız bilgi ve becerileri aşağıdaki soruları yanıtlayarak belirleyiniz. Soruların yanındaki başlıkları; doğru önermeler için (D), yanlış önermeler için (Y) yazarak doldurunuz.

- 1- () Disiplin çocuğa istenilen davranışları ve alışkanlıkları öğretmek, kendi kendini denetleme ya da iç denetim demek olan ahlak gelişimini sağlamaktır.
- 2- () Disiplinin amacı çocukta içsel denetim oluşturmaktadır.
- 3- () Çocuklar, sınırlarını bildiği alanlarda kendilerini güvende hissederler.
- 4- () Sınırların çok katı, tartışılmaz ve değiştirilemez olduğu ailelerde disiplin var demektir.
- 5- () Çocuk iletişim kurduğu andan itibaren kendi özgürlük sınırlarından haberdar edilmelidir.
- 6- () Ebeveynlerin uyguladıkları disiplin yöntemlerinin seçiminde kişisel deyimlerin, yakın çevrenin, gelenek ve göreneklerin hiçbir etkisi yoktur.
- 7- () Çocukların ilk yaptığı hata eğer çok büyük sonuç doğurmayacak şekildeyse anne-baba uyarmakla yetinmelidir.
- 8- () Tutarsız, katı, hoşgörüden uzak ve baskılı disiplin uygulamaları itaatkâr ve saygılı çocukların yetişmesine neden olur.
- 9- () Başarılı olduğu zaman ödüllendirilen çocuk, ileride de başarılı olma isteği göstermektedir.
- 10- () Uygun davranışların maddi yönden ödüllendirilmesi, çocuğun materyal nesnelere gereğinden fazla önem vermesine yol açabilir.
- 11- () Öz denetim, kişinin bazı kuralları benimsemesi ve dış uyarılara gerek kalmadan bu kurallara kendi kendine uyması ve uygulamasıdır.
- 12- () Çocukta özdenetimin gelişmesi için katı kurallar gereklidir.
- 13- () Ceza korkusu ile hareket eden çocuk bağımsız düşünemez.
- 14- () Çocukta doğru ve yanlış kavramı olarak nitelendirilen duygu "vicdan" adı verilen iç duygu şeklinde gelişmektedir.
- 15- () Çocukların doğru kararlar alabilmeleri için sınırları belli olmayan bir yaşama ihtiyaçları vardır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız ve doğru cevap sayınızı belirleyerek kendinizi değerlendiriniz. Yanlış cevapladığınız konularla ilgili öğrenme faaliyetlerini tekrarlayınız.

MODÜL DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyarak doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Aşağıdakilerden hangisi iletişimin tanımlarından biri **değildir**?
 - A. Bizim başkalarını, başkalarının da bizi anlamasına yarayan bir süreçtir.
 - B. İletişim, iki birim arasında birbirleriyle ilişkili mesaj alışverişidir.
 - C. Sadece, yazılı ve sözlü konuşmalardır.
 - D. İletişim; bilginin, fikirlerin, duyguların, becerilerin simgeler kullanılarak bir başkasına iletilmesidir.
2. İletişimin öğeleri aşağıdakilerin hangisinde doğru sıralamayla verilmiştir?
 - A. Kaynak, mesaj, alıcı, kanal, geri bildirim
 - B. Kaynak, alıcı, mesaj, kanal, geri bildirim
 - C. Kaynak, alıcı, kanal, mesaj, geri bildirim
 - D. Kaynak, mesaj, kanal, alıcı, geri bildirim
3. Aşağıdakilerden hangisi kişiler arası iletişim için gereken koşullardan biri **değildir**?
 - A. Kişiler arasında bir ilişkinin kurulmak istenmesi
 - B. Bir amacın bulunması
 - C. Eleştiriye açık olmak
 - D. Ortak bir dilin varlığıdır
4. Aşağıdakilerden hangisi açık ve anlaşılır iletişimin önündeki engellerden biridir?
 - A. Sürekli olumlu davranışları görmek
 - B. Dinlemeden eleştirmek.
 - C. Geçmişte yaşanan olumsuz olayları unutmak
 - D. Duygu ve düşünceleri açıkça ifade etmek
5. Aşağıdakilerden hangisi konuşmanın etkili olması için gereken faktörlerden biri **değildir**?
 - A. Ses tonu, vurgu
 - B. Sözcüklerin seçimi, içerik
 - C. Simgesel dil ve mizahın kullanımı
 - D. Düşünmeden tepki verme
6. Etkili iletişim için neler gereklidir?
 - A. Pahalı giysiler
 - B. Çok konuşmak
 - C. Etkin dinleme ve empati
 - D. Uzun süreli dikkat

7. Aşağıdakilerden hangisi çocuğu kabul etme davranışlarından biri **değildir**?
- A. Çocuğa karışmama
 - B. Edilgin dinleme
 - C. Etkin dinleme
 - D. Eleştiri
8. Dinleyenin, çocuğun iletilerini doğru anlayıp anlamadığını denetlemek için bilinçli bir şekilde ve sürekli olarak geri iletim kullanmasına ne denir?
- A. Etkin dinleme
 - B. Empati
 - C. Değerlendirme
 - D. Pasif dinleme
9. Aşağıdakilerden hangisi iyi bir dinleyici olmak için gereken temel ilkelerden biri **değildir**?
- A. Susmak
 - B. Öfke ve olumsuz duygularımızı açığa çıkarmak
 - C. Dikkat dağıtıcı öğeleri uzaklaştırmak
 - D. Karşımızdaki kişiye empati göstermek
10. Aşağıdakilerden hangisi sempatinin tanımıdır?
- A. Bir insanın duygusal durumunu, onun üzüntüsünü ona karşı şefkat göstererek onunla paylaşmaktır.
 - B. Hoşumuza giden, bizi memnun eden davranışları sergilemektir.
 - C. Bir insanın kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak, onun duygularını ve düşüncelerini anlamasıdır.
 - D. Başka insanların durum ve davranışlarını anlayışla karşılamaktır.
11. Aşağıdakilerden hangisi sen dilinin özelliklerinden biri **değildir**?
- A. Suçlayıcıdır.
 - B. Davranışa yöneliktir.
 - C. Çocuğa anlaşılmadığını hissettirir.
 - D. Çocuğun direnmesine yani savunucu iletişime neden olur.
12. Çocuğa istenilen davranışları ve alışkanlıkları öğretmek, kendi kendini denetleme ya da iç denetim demek olan ahlak gelişimini sağlamaya ne denir?
- A. Disiplin
 - B. Kural
 - C. Sen mesajı
 - D. Ceza
13. Aşağıdakilerden hangisi ailelerin kullandığı disiplin tekniklerinden biri **değildir**?
- A. Güç kullanımı
 - B. Sevgi göstermeme
 - C. Uygun ortam sağlama
 - D. Sonuç çıkarma

14. Çocukların yaşları ve hataların büyüklüğüne göre cezalandırılmaları hangi aşamalarda yapılmalıdır?
- A. Uyarılmalı, konuşulmalı, cezalar hatırlatılmalı, ceza uygulanmalı, uzmana başvurmalı
 - B. Uyarılmalı, ceza uygulanmalı, konuşulmalı, cezalar hatırlatılmalı, uzmana başvurmalı
 - C. Uyarılmalı, ceza uygulanmalı, uzmana başvurmalı, konuşulmalı, cezalar hatırlatılmalı
 - D. Uyarılmalı, konuşulmalı, ceza uygulanmalı, cezalar hatırlatılmalı, uzmana başvurmalı
15. Kişinin bazı kuralları benimsemesi ve dış uyarılara gerek kalmadan bu kurallara kendi kendine uyması ve uygulamasına ne denir?
- A. Disiplin
 - B. Öz denetim
 - C. Özgürlük
 - D. Sempati

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ -1- CEVAP ANAHTARI

1	Kabul etme
2	İletişim
3	Kanal
4	Konuşma
5	Empati-etkin dinleme
6	Dinleme ve anlama
7	Edilgin dinleme
8	Kapı aralayıcılar
9	Geri iletim
10	Empati
11	Sempati
12	Sempati
13	Ben dili
14	İletişim engelleri
15	Öğüt Vermek

ÖĞRENME FAALİYETİ -2- CEVAP ANAHTARI

1	D
2	D
3	D
4	Y
5	D
6	Y
7	D
8	Y
9	D
10	D
11	D
12	Y
13	D
14	D
15	Y

MODÜL DEĞERLENDİRME CEVAP ANAHTARI

1	C
2	D
3	C
4	B
5	D
6	C
7	D
8	A
9	B
10	A
11	B
12	A
13	C
14	A
15	B

ÖNERİLEN KAYNAKLAR

- DÖKMEN, Üstün, **İletişim Çatışmaları ve Empati**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- DÖKMEN, Üstün, **Küçük Şeyler**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- DÖKMEN, Üstün, **Küçük Şeyler 2**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- NAVARO, Leyla, **Beni Duyuyor Musun?** Ya-Pa yayınları, İstanbul, 1987.
- ÖZ, İlkin, **Çocuk ve İletişim**, Ankara, 1997.

KAYNAKÇA

- ALTINTAŞ, Ersin ve Devrim ÇAMUR. **Sözsüz İletişim ve Beden Dili**, Nobel Yayıncılık, Ankara 2001.
- BALTAŞ, Acar. **Anne-Baba El Kitabı**, 2.Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1994.
- CÜCELOĞLU, Doğan, **İyi Düşün, Doğru Karar Ver**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- CÜCELOĞLU, Doğan. **Yeniden İnsan İnsana**, 10. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1995.
- CÜCELOĞLU, Doğan. **İnsan ve Davranışı**, 7.Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1997.
- ÇAĞDAŞ, Aysel ve Zarife SEÇER. **Çocuk ve Ergende Sosyal Ahlak Gelişimi**, 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2002.
- DÖKMEN, Üstün. **İletişim Çatışmaları ve Empati**, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- GÖKÇE, Orhan. **İletişim Bilimine Giriş-İnsanlararası İlişkilerin Sosyolojik Bir Analizi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993.
- NAVARO, Leyla. **Beni Duyuyor Musun? Ya-Pa** yayınları, İstanbul.1987
- ÖNDER, Alev. **Ailede İletişim “Konuşarak ve Dinleyerek Anlaşalım”**, 3. Baskı, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.
- ÖZ, İlkin, **Çocuk ve İletişim**, Ankara, 1997
- ÖZGÜVEN, İbrahim Ethem. **Ailede İletişim ve Yaşam**, PDREM Yayınları, Ankara, 2001.
- ROEBUCK, Chris. **Etkili İletişim Kendi Kendini Geliştirme Programı**, Çev: Ali Cevat Akkoyunlu, 1.Baskı, Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2000.
- YAVUZER, Haluk. **Çocuk Psikolojisi**, 13. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.
- YAVUZER, Haluk. **Ana-Baba ve Çocuk**, 12.Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul,1999.
- Çocuğum ve Ben Dergisi Ekim 2006
- www.annecocuk.com
- www.cankayaram.gov.tr
- www.geocities.com/egitimcilersitesi
- www.minikeller.com
- www.rehberliknet.net
- www.okulonceciyiz.biz
- www.psykoterapistim.net
- www.okulonceciyiz.biz